

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
CYRILOMETODĚJSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Katedra liturgické teologie

Bc. Václav Slivka

Křestní liturgie v obřadech Veliké noci

Diplomová práce

Vedoucí práce: doc. Ing. Pavel Kopeček, Th.D.

Obor: Katolická teologie

OLOMOUC 2023

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci: **Křestní liturgie v obřadech Veliké noci** vypracoval samostatně a použil jsem přitom jen uvedených pramenů a literatury.

Bc. Václav Slivka

V Olomouci dne 8. 4. 2023

Rád bych poděkoval svému vedoucímu doc. Ing. Pavlu Kopečkovi, Th.D. za odborné vedení a poskytnutí rad a podnětů při tvorbě této diplomové práce. Dále bych chtěl poděkovat Mgr. Magdaléně Uhlířové za jazykovou korekturu této práce. Také děkuji všem, kteří mě jakkoliv podporovali při psaní této práce i během celého studia.

OBSAH

ÚVOD	6
1 HISTORICKÝ VÝVOJ KŘESTNÍ LITURGIE PŘI VELIKONOČNÍ VIGILII	8
1.1 KŘESTNÍ LITURGIE PŘI VELIKONOČNÍ VIGILII V TEXTECH	8
1.2 KŘESTNÍ LITURGIE PŘI VELIKONOČNÍ VIGILII V LITURGICKÝCH KNIHÁCH	12
1.2.1 <i>Sacramentarium Gelasianum Vetus</i>	12
1.2.2 <i>Ordo romanus XI</i>	13
1.2.3 <i>Sacramentarium Gregorianum-Hadrianum</i>	14
1.2.4 <i>Liber sacramentorum Gellonensis</i>	15
1.2.5 <i>Pontifical romano-germanique</i>	16
1.2.6 <i>Pontifical romanae curiae</i>	17
1.2.7 <i>Další vývoj</i>	19
2 KŘESTNÍ LITURGIE PŘI VELIKONOČNÍ VIGILII V SOUČASNOSTI	21
2.1 ČÁSTI KŘESTNÍ LITURGIE	21
2.1.1 <i>Litanie</i>	21
2.1.2 <i>Požehnání křestní vody</i>	23
2.1.3 <i>Křestní závazky</i>	24
2.1.4 <i>Mazání olejem katechumenů</i>	25
2.1.5 <i>Vyznání víry</i>	26
2.1.6 <i>Křest</i>	27
2.1.7 <i>Pomazání křížem</i>	28
2.1.8 <i>Obléknutí bílého roucha</i>	31
2.1.9 <i>Předání hořící svíce</i>	32
2.1.10 <i>Biřmování</i>	34
2.1.11 <i>Obnova křestního vyznání</i>	35
3 BENEDICTIO KŘESTNÍ VODY	39
3.1 HISTORIE ŽEHNÁNÍ KŘESTNÍ VODY	40
3.2 FORMULE ŽEHNÁNÍ DO DRUHÉHO Vatikánského koncilu	42
3.2.1 <i>Úvodní dialog</i>	43

3.2.2	<i>Posvěcení vody</i>	43
3.2.3	<i>Exorcismus vody</i>	44
3.2.4	<i>Požehnání vody</i>	45
3.2.5	<i>Epikleze</i>	45
3.2.6	<i>Vliti svatých olejů</i>	46
3.3	SOUČASNÁ MODLITBA K ŽEHNÁNÍ KŘESTNÍ VODY	48
3.3.1	<i>Anakléze</i>	49
3.3.2	<i>Anamnéze</i>	49
3.3.3	<i>Epikleze</i>	52
3.3.4	<i>Doxologie</i>	55
	ZÁVĚR	56
	PRAMENY	58
	LITERATURA	61
	SEZNAM ZKRATEK	64

ÚVOD

Základní a nejdůležitější událostí celého křesťanství je jedinečná a jediná událost smrti a vzkříšení Ježíše Krista. Toto velikonoční tajemství si každoročně zvláštním způsobem připomínáme během celého velikonočního třídenní, které je právem považováno za vrchol liturgického roku. Samotné Triduum má své centrum v liturgii Veliké noci, která je chápána také jako matka všech vigilií. Věřící při ní bdí, modlí se a očekávají Kristovo vzkříšení. Její samostatnou, třetí částí je křestní liturgie, během níž má být udělován křest a obnoveno křestní vyznání shromážděných věřících. Uvědomíme-li si, že svátost křtu nás společně s biřmováním a eucharistií včleňuje do paschálního tajemství Ježíše Krista, pak nám spojení velikonoční vigilie a iniciačních svátostí přijde jako logické a samozřejmé.

Cílem této diplomové práce je podat ucelenější pojednání o křestní liturgii v obřadech Veliké noci. Protože existuje mnoho liturgických tradic a pojednávat o všech by bylo nad mé možnosti a také rozsah diplomové práce, omezím se výhradně na římský ritus.

V první kapitole se zaměřím na historické spojení velikonoční vigilie a obřadu křtu v římské tradici. O historii křestní liturgie pojednává více autorů.¹ Italský liturgista Mario Righetti v díle *Manuale di storia liturgica* zpracovává toto téma uceleně, proto z něj budu v první části kapitoly vycházet. V druhé části se budu věnovat spojení křtu a Velikonoc na základě vybraných liturgických

¹ Například Everett FERGUSON, *Baptism in the early church: history, theology, and liturgy in the first five centuries*, Grand Rapids, Mich.: William B. Eerdmans Publishing Company, 2009; Maxwell E. JOHNSON, *The Rites of Christian Initiation: Their Evolution and Interpretation*, Collegeville, Minnesota: Liturgical Press, 2007; Bryan Douglas SPINKS, *Early and medieval rituals and theologies of baptism: from the new testament to the council of trent*, Burlington, VT: Ashgate Pub., 2006; Liam G. WALSH, *Sacraments of initiation: a theology of rite, word, and life*, Chicago: Hillenbrand Books, 2013; Alois STENZEL, *Die Taufe. Eine genetische Erklärung der Taufliturgie*, Innsbruck: Felizian Rauch, 1958.

pramenů, z jejichž srovnání lze pozorovat proměnu jak samotné křestní liturgie, tak také velikonoční vigilie. Zdrojem tedy budou samotné staré sakramentáře, pontifikály či misály.

Ve druhé kapitole popíši současný průběh křestní liturgie velikonoční vigilie za předpokladu, že je křtěn dospělý čekatel křtu. Budu vycházet především z Římského rituálu a misálu a také z publikace Křest, Biřmování, Eucharistie od Radka Tichého a Petra Soukala.

Třetí kapitola věnovaná žehnacím modlitbám pronášeným nad křestní vodou představí nejprve historii modlitby nad vodou křtu a poté obsah formule používané před a po reformě Druhého vatikánského koncilu.

V této práci budu vycházet nejen se zmíněných knih, ale i dalších odborných článků a publikací.

1 HISTORICKÝ VÝVOJ KŘESTNÍ LITURGIE PŘI VELIKONOČNÍ VIGILII

V první kapitole se zaměřím na představení historického vývoje křestní liturgie během velikonoční vigilie v římské tradici. Zaměřím se především na otázku křtu a jeho začlenění do liturgie velikonoční noci. Představím vývoj křestní liturgie na základě vybraných liturgických pramenů. Celou touto kapitolou nás bude provázet otázka, jak se vyvíjela křestní liturgie ve velikonoční vigilii v praxi církve v Římě.

1.1 KŘESTNÍ LITURGIE PŘI VELIKONOČNÍ VIGILII V TEXTECH

Již při pohledu do Nového zákona je zcela zřejmé, že Ježíš ani apoštolové neurčili konkrétní čas či příležitost, kdy má být udělován křest. Křest byl udělován jakýkoli den, kdykoli se naskytla vhodná příležitost. A taková byla pravděpodobně i praxe římské církve v prvních staletích. Patrně první svědectví spojující křest s Velikonocemi, i když není všemi považováno za autentické, nalezneme v jednom dopise papeže Viktora (190–202) Teofilovi z Alexandrie. Poté, co v něm papež potvrdil datum slavení Velikonoc podle římského zvyku, dodává „*eodem quoque tempore baptismi celebrandum est catholicum*“². Což tedy podle některých znamená, že křest se má slavit právě o Velikonocích. Spojíme-li fakt, že o těchto svátcích slavíme Kristovo zmrtvýchvstání s učením svatého Pavla, který píše Kolosanům: „S Kristem jste byli ve křtu pohřbeni a spolu s ním také vzkříšeni vírou v Boha, jenž ho svou mocí vzkřísil z mrtvých“³, pochopíme, že velikonoční svátky byly logicky některými považovány za nejvhodnější příležitost pro udělení křtu.

² Mario RIGHETTI, *Manuale di storia liturgica: Vol. IV I sacramenti. I sacramentali*, Milano: Ancora, 2005, s. 91.

³ Kol 2,12.

Podle mínění Righettiho došlo k větší organizaci katechumenátu na počátku 3. století, s čímž také souvisí skutečnost, že výuka a křest katechumenů byly omezeny na konkrétní čas – dobu Velikonoc. Tuto skutečnost dle něj dosvědčuje *Traditio apostolica* a shodná byla i liturgická tradice v Římě, kde ji papežové 4. a 5. století přísně vyžadovali.⁴ Na Východě se ve 4. století začíná při prvních nešporách ze slavnosti Epifanie (5. ledna) objevovat žehnání vody jako připomínka Ježíšova křtu.⁵ V 5. století dochází v byzantské církvi ke zdůraznění tématu křtu a Epifanie se stává „křestním dnem“. Z této doby se nám do současnosti dochovaly v byzantské tradici zpěvy. Jeruzalémská církev se v tento den shromažďovala u Jordánu, kde žehnala vodu a byl udílen křest. Od Sofronia z Jeruzaléma se nám dochoval text *Mega aghismos*, který je krásnou eulogií nad vodou.⁶ Ve 4. a 5. století došlo na Západě k rozšíření východního zvyku křtít o svátku Zjevení Páně, na připomínku křtu Ježíše Krista, a také o svátcích mučedníků a apoštolů.⁷ To se však nelíbilo tehdejším papežům, a proto se tento východní zvyk na Západě neujal. Jako doklad takového vymezení lze uvést citaci z dekretálu *Directa* papeže Siricia (385–398), který měl podobu dlouhého dopisu španělskému biskupu Himeriovi z Tarragony, v němž se papež důrazně a jasně vyjadřuje k církevní disciplíně v této věci:

„Sequitur deinde baptizandorum... improbabilis et emendanda confusio... ut passim ac libere natalitiis Christi seu apparitionis (Epifania) necnon et apostolorum seu martyrum festivitibus, innumerae, ut asseris, plebes baptismi mysterium consequantur; cum hoc sibi privilegium, et apud nos et apud omnes ecclesias, dominicum specialiter, cum pentecoste sua, Pascha defendat; quibus solis per annum diebus ad fidem confluentibus generalia baptismatis tradi convenit sacramenta, his dumtaxat electis, qui, ante quadraginta vel eo amplius

⁴ Srov. RIGHETTI, *Manuale di storia liturgica: Vol. IV I sacramenti. I sacramentali*, s. 92.

⁵ Srov. Gabriele WINKLER, „La benedizione dell'acqua nelle liturgie orientali,“ *Concilium* 21, č. 2 (1985): 81–92.

⁶ Srov. Stefano ROSSO, *Il segno del tempo nella liturgia*, Torino: Elledici, 2002, s. 315.

⁷ Srov. RIGHETTI, *Manuale di storia liturgica: Vol. IV I sacramenti. I sacramentali*, s. 92.

dies, nomen dederint; et exorcismis quotidianisque orationibus jejuniis fuerint expiati.“⁸

Z výše uvedeného pravidla jsou vyňaty případy nutnosti jako například strach ze ztroskotání lodi, vpád vojska, těžká nemoc nebo obavy z úmrtí novorozených dětí. Tato praxe, odsouzená papežem Siriciem, existovala také v Itálii například v Kampánii, Picenu nebo na Sicílii. Také papežové Lev Veliký a Gelasius I. tento zvyk ve svých dopisech biskupům odsoudili.⁹ Papež Lev I. Veliký se v dopise biskupům na Sicílii ohradil proti udělování křtu na Epifanii, když napsal: „Je vhodné, aby moc křtu proměnila staré v nové stvoření v den smrti Ukřižovaného a v den vzkříšení mrtvých: aby Kristova smrt a jeho vzkříšení působily v těch, kdo se znovu rodí.“¹⁰ Papež Lev vnímal, že svátky klanění mudrců Ježíši a jeho zmrtvýchvstání byly odlišné a tato odlišnost by měla být zachována při jejich slavení. V 5. století také dochází k reorganizaci katechumenátu a doba postní je vnímána jako čas intenzivní přípravy na křest. Slavnostní zapsání jména na začátku doby postní bylo chápáno jako skutečný začátek katechumenátu, což mělo za následek jeho omezení pouze na 40 dní před Velikonocemi.¹¹

Výše zmíněný dekretál *Directa*, pocházející pravděpodobně z roku 385, připisuje křestní privilegium Velikonocům spolu s následujícím padesátidenním, které končilo slavností Letnic. Lze totiž velmi snadno vytušit, že mnoho lidí pro nějakou nezpůsobilost, jíž mohla být například nedostatečná příprava, fyzická, morální či zdravotní překážka, nemohlo přijmout křest o Velikonocích a proto jej přijímali v průběhu velikonoční doby. Příkladem nám

⁸ Tamtéž.

⁹ Srov. tamtéž, s. 92–93.

¹⁰ FERGUSON, *Baptism in the early church*, s. 762.

„It is appropriate that the power of baptism should change the old into the new creature on the death-day of the Crucified and the Resurrection-day of the Dead: that Christ's death and his resurrection may operate in those being reborn.“ (překlad vlastní)

¹¹ Srov. Pavel KOPEČEK, *Speciální liturgika: Mystrium Christi v obřadech církve: historie, teologie, pastorace*, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2022, s. 40.

může být svatý Augustin, který byl pokřtěn právě ve dnech doby velikonoční, jak dokládá svědectví svatého Possidia v díle *Vita Sancti Augustini*.¹²

Jak ubývalo křtů dospělých, a také s ohledem na nebezpečí náhlé smrti kojenců, církev nejen dovolovala, ale také povzbuzovala pokřtít děti co nejdříve po narození. Dokladem takového povzbuzení je i rubrika v Římském rituálu: „*Quam primum infantes baptizetur*.“¹³ Co se však týče křtu dospělých mimo zvláštní nutnost, je doporučeno počkat v úctě ke starobylému zvyku s udělením křtu na velikonoční vigilií bezprostředně po požehnání pramene. Z tohoto důvodu se od 5. století v mnoha katedrálách na začátku postní doby uzavírala křtitelnice a pečtila biskupskou pečeti, aby se zajistilo, že nikdo nemůže křtít do Velikonoc. Tento zvyk se objevuje v 6. století v Antiochii a v 7. století ve Španělsku. Dokonce ještě v 16. století v mnoha biskupských městech, jako například v Janově, bylo zakázáno všem kněžím z předměstí křtít od středy svatého týdne do velikonočního oktávu. V této době musely být všechny děti pokřtěny v katedrále.¹⁴

O křestní praxi v Římě na přelomu 5. a 6. století nám svědčí dopis římského jáhna Jana, kterého někteří ztotožňují s pozdějším papežem Janem I. (523–526). V tomto dopise, napsaném s největší pravděpodobností kolem roku 500, Jan odpovídá na otázky jistého Senaria ohledně praxe křtu v římské církvi. Samotný křest probíhá během posledního třetího skrutinia. Nazí katechumeni sestupují do vody a jsou pokřtěni trojím ponořením ve jménu Trojice, následně jsou oděni do bílého roucha, je jim pomazána hlava křížem a poté zavinuta do lněné roušky. Křestní rituál je stejný, ať je křtěn dospělý nebo malé dítě.¹⁵

¹² Srov. RIGHETTI, *Manuale di storia liturgica: Vol. IV I sacramenti. I sacramentali*, s. 93.

¹³ Tamtéž.

¹⁴ Srov. tamtéž.

¹⁵ Srov. SPINKS, *Early and medieval rituals and theologies of baptism*, s. 109–110.

1.2 KŘESTNÍ LITURGIE PŘI VELIKONOČNÍ VIGILII V LITURGICKÝCH KNIHÁCH

Nejstarší liturgická kniha *Sacramentarium Veronense* pochází ze 6. století a je nazvaná podle kapitulní knihovny ve Veroně, kde je uchovávána. Její součástí jsou tzv. *libelli missarum*, obsahující mešní formuláře pro jednotlivé dny během roku. O průběhu velikonoční vigilie se z něj bohužel nic nedozvíme, neboť formuláře pro postní dobu a období Velikonoc v něm chybí.¹⁶

1.2.1 Sacramentarium Gelasianum Vetus

Název sakramentáře je odvozen od papeže Gelasia I. (konec 5. století). Jedná se o první kompletní liturgickou knihu obsahující jak mešní texty, tak formuláře pro udílení vybraných svátostí. Pochází pravděpodobně z konce 7. století, i když jádro lze datovat již do 6. století.¹⁷

V tomto sakramentáři lze pozorovat následující struktura. Po modlitbě po Ž 42 (41) následovaly litanie, během nichž se biskup s katechumeny přesunul ke křestnímu prameni. Následovala dlouhá žehnací modlitba nad vodou, trojí otázka na víru a křest trojím ponořením bez jakékoli doprovodné formule. Po křtu kněz pomazal katechumeny křížem na temeni hlavy (*in cerebro*), následně biskup na katechumeny vložil ruce, pomazal je na čele (*in fronte*) křížem a pozdravil se s nimi pozdravením pokoje. Poté se za zpěvu litaní vrátil biskup na sedes a pokračovala mše svatá zpěvem *Gloria*.¹⁸

Křest je v tomto sakramentáři součástí velikonoční vigilie, která byla však anticipována odpoledne, neboť eucharistická liturgie měla začínat za soumraku (*ut stella in caelo apparuerit*), jak to vyplývá z rubriky předcházející požehnání

¹⁶ Srov. Pavel KOPEČEK, *Fundamentální liturgika: křesťanské slavení: teologie, historie a pastorace*, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2020, s. 90–91.

¹⁷ Srov. tamtéž, s. 91.

¹⁸ Srov. Leo Cunibert MOHLBERG, Leo EIZENHÖFER, Petrus SIFFRIN, ed., *Liber Sacramentorum Romanae Aeclesiae Ordinis Anni Circuli*, Roma: Herder, 1981, s. 72–74.

pramene.¹⁹ Udělovatelem křtu je biskup, který křtí všechny přítomné katechumeny.

1.2.2 Ordo romanus XI

Ordines tvoří sbírka ceremoniálních rubrik a popisů, které zachycují vývoj papežské liturgie v Římě v 6. – 15. století. *Ordo romanus XI* popisuje liturgii slavenou papežem během celého liturgického roku. Je považováno některými autory za zlomek takzvaného Kánonu svatého Petra.²⁰ Pochází asi z přelomu 6. a 7. století, ale naše znalosti o něm se opírají o sbírku rukopisů z 9. století pocházejících z Francie.²¹ *Ordo* zachovává euchologické texty z *Gelasianum Vetus*.

Ordo udává, že po skončení čtení se papež během litanií přesunul k prameni. Následovala modlitba žehnání pramene, po které papež vлил do pramene křížmo (do tvaru kříže) a rukou jej promíchal s vodou. Poté pokropil pramen nebo kolem stojící lid touto směsí vody a křížma. Lidé si mohli tuto směs před začátkem křtu děti nabrat do vlastních nádob. Následoval křest, kdy papež pokřtil tolik dětí, kolik sám chtěl a zbytek křtů přenechal jáhnovi. Poté dětem udělal presbyter křížmem na temeni hlavy kříž a děti byly zavinuty do lněného prádla (*linteum*). Papež odešel od pramene a usedl na svůj trůn připravený v kostele, pokud to uznal za vhodné. Děti byly přinášeny k němu a on každému dával štolu, kasuli, deset mincí (*siclos*) a křestní roucho, které jim bylo poté oblečeno. Děti byly seřazeny v kruhu podle toho, jak byla zapsána jejich jména. Následovala modlitba biskupa vyprošující sedm darů Ducha Svatého a pomazání křížmem na čele. Při mši svaté přijímali neofyté eucharistii. Tento výše popsany řád má být používán pro křty při sobotní vigílii velikonoční

¹⁹ Srov. tamtéž, s. 72.

²⁰ Srov. KOPEČEK, *Speciální liturgika*, s. 98–100.

²¹ Srov. Edward Charles WHITAKER, Maxwell E. JOHNSON, ed., *Documents of baptismal liturgy*, Colledgeville, Minnesota: Liturgical Press, 2003, s. 244.

i svatodušní.²²

V tomto *Ordo* se objevují nové prvky křestního obřadu. Jedním z nich je vlití křížma do vody a následné pokropení pramene a okolostojícího lidu touto směsí. Papež nekřtí již všechny přítomné katechumeny a pokřestní rity a konsignace probíhají v kostele. *Ordo* jako první uvádí, že součástí pokřestních – explikativních obřadů bylo předání štol, kasule a deseti mincí (*stola, casula et decem siclos*). Je těžko představitelné, že by každé dítě bylo skutečně obdarováno penězi a rouchem. Lze se proto domnívat, že toto předání bylo rituální. Papež tedy položil na každé dítě štolu, znamení vyvolení a milosti, dále ho zavinul do kasule²³, na znamení, že patří do domu církve a nakonec mu symbolicky předal deset mincí na znamení bohatství, které křtem obdrželo. Užití výrazů *stola* a *casula* podle Johnsona naznačuje jistou souvislost s obřadem kněžského svěcení, neboť vysvěcení kněží dostávali štolu a kasuli. Proto by tento ritus podle něj mohl odkazovat na všeobecné kněžství věřících.²⁴

1.2.3 Sacramentarium Gregorianum-Hadrianum

Sakramentář připisovaný papeži Řehořovi (590–604) se dochoval pouze v upravené verzi z přelomu 8. a 9. století od papeže Hadriána I. (772–795), tzv. *Gregorianum-Hadrianum*. Péčí Benedikta Aniánského vzniklo *Supplementum* k tomuto sakramentáři.²⁵

Gregorianum-Hadrianum v *Ordo* velikonoční vigilie uvádí dlouhou modlitbu k žehnání vody hned po modlitbě po Ž 42 (41), který uzavíral bohoslužbu slova. Po této modlitbě kněz katechumeny pokřtil a pomazal na

²² Srov. Michel ANDRIEU, ed., *Les ordines romani II. Ordo romanus XI*, Louvain: Spicilegium sacrum Lovaniense, 1971, s. 444–447.

²³ „Kasule má jméno od *casula* – domeček, protože paenula, plášť užívaný proti chladu, byla ze všech stran uzavřená, bez rukávů, jen s otvorem pro hlavu, uzavírala tělo jako v domečku.“ in KOPEČEK, *Fundamentální liturgika*, s. 417.

²⁴ Srov. JOHNSON, *The Rites of Christian Initiation*, s. 228.

²⁵ Srov. KOPEČEK, *Fundamentální liturgika*, s. 91.

temeni hlavy křížmem. Sakramentář uvádí i modlitbu ke konsignaci dětí, ale neudává kdo konsignaci provádí.²⁶

V *Suplementu* je spojen katechumenát, křest a pokřestní rity do jednoho obřadu. Proto po zřeknutí se Zlého v dialogické formě následuje průvod ke křestnímu prameni a jeho požehnání, které je stejné jako v *Gregorianum-Hadrianum*. Před třemi obvyklými otázkami na víru, na které odpovídá kmotr nebo ten, kdo dítě přinesl, je zde zařazena otázka na jméno dítěte (*Quis uocaris*). Křest probíhá trojím ponořením společně s trojiční formulí *Ego te baptizo*. Hned poté kněz pomaže dítě křížmem na temeni hlavy a dítě je oblečeno do svého oblečení. Je-li přítomen biskup udělí dítěti confirmaci a následuje svaté přijímání.²⁷

„Křestní formule *Ego te baptizo* je poprvé doložena až v tomto sakramentáři.“²⁸ Křestní řád tohoto sakramentáře ukazuje, že již běžně křtili kněží. Před otázky na víru je zde vsunuta také otázka na jméno, která zůstala v křestním obřadu dodnes, i když na jiném místě.

1.2.4 Liber sacramentorum Gellonensis

Tento sakramentář se řadí mezi takzvané gelasiánské sakramentáře z 8. století. Texty a rity vychází z *Ordo romanus XI* a *Gelasianus Vetus*.²⁹ Sakramentář byl pravděpodobně opsán v klášteře Meaux v severní Francii. Název pochází od svatého Viléma z Gellone, který tento rukopis možná dostal od Karla Velikého. Sakramentář obsahuje také samostatný křestní řád pro křest dětí a nemocných.

Sakramentář udává následující průběh křtu během velikonoční vigilie. Po

²⁶ Srov. Jean DESHUSSES, ed., *Le Sacramentaire Grégorien (GrH): Ses Principales Formes d'Après Les Plus Anciens Manuscrits*, Fribourg: Spicilegium Friburgense, 1992, s. 185–189.

²⁷ Srov. tamtéž, s. 377–379.

²⁸ Srov. KOPEČEK, *Speciální liturgika*, s. 45.

²⁹ Srov. tamtéž.

skončení čtení se celebrant za zpěvu litaníí odebral ke křestnímu prameni. Následovalo požehnání křestní vody. Součástí žehnání bylo i ponoření velikonoční svíce do pramene. Žehnání bylo zakončeno nalitím křížma do pramene a pokropením lidu touto směsí vody a křížma. Kdo chtěl mohl si tuto směs odnést domů ve vlastních nádobách. Následovala trojí otázka na víru. Poté si kněží a jáhni převlékli oděv a vstoupili do pramene, přijímali děti od kmotrů (*parentibus baptizantibus*) a křtili je trojím ponořením vzývajíc přitom Trojici formulí *Baptizo te*. Nejprve muže a pak ženy. Hned po křtu jim kněz udělal křížmem kříž na temeni hlavy a předal je zpět kmotrům. Papež odešel od pramene do kostela na připravené sedadlo, kam před něj byly přinášeny děti. On jim dal štolu, *chrismale* a deset šekelů (*silicas*) a děti byly oblečeny. Děti byly seřazeny v pořadí, jak byly zapsány, a biskup je konsignoval. Biskup na každého vkládal ruce s modlitbou a poté ho pomazal křížmem na čele.³⁰

Vidíme, že papež nekřtil, ale byl pouze přítomen a následně konsignoval nově pokřtěné. Je zde také explicitně dáno pořadí křtů dle pohlaví.

1.2.5 Pontifical romano-germanique

Tento liturgický pramen byl sepsán v benediktinském klášteře svatého Albána v Mohuči kolem roku 950³¹ a navazuje na *Ordines romani XI*.³²

Pontifikál udává, že během velikonoční vigilie po skončení čtení se papež odebral za zpěvu litaníí ke křestnímu prameni, který požehnal. Poté pokropil lid a lidé si mohli odnést vodu ve vlastních nádobách, následně vlil do pramene křížmo a pokřtil libovolný počet dětí. Samotnému křtu předcházela otázka na jméno, otázky na víru a otázka, zda chce být pokřtěn. Po křtu papež vrátil dítě kmotrům. Následoval křest ostatních katechumenů, nejdříve mužů a pak žen.

³⁰ Srov. Antoine DUMAS, ed., *Liber sacramentorum gellonensis: textus*. Turnholti: Typographi Brepols editores Pontificii, 1981, s. 98–101.

³¹ Srov. Adolf ADAM, *Liturgika: křesťanská bohoslužba a její vývoj*, Praha: Vyšehrad, 2001, s. 45.

³² Srov. KOPEČEK, *Speciální liturgika*, s. 48.

Křtili kněží a jáhni. Po křtu pomazal kněz děti na temeni hlavy křížmem a děti byly předány kmotrům. Papež odešel do kostela, usedl na sedadlo. Děti byly přinášeny před něj a dostaly bílou štolu, *chrismale* a deset šekelů (*siliquas*), což bylo doprovázeno modlitbou. Poté byly děti seřazeny podle toho, jak byly zapsány, papež je obešel, vložil jim ruku na hlavu a modlil se. Potom děti konsignoval a konfirmoval. Následovala modlitba po konfirmaci a papež jim udělil požehnání. Po požehnání byly zapáleny neofytům svíce a během litaní se vrátili do kostela a pokračovala bohoslužba.³³

V tomto pontifikálu je za otázky na víru nově vložena otázka, zda chce být katechumen pokřtěn (*Vis baptizari?*). Objevuje se také zmínka o průvodu neofytů se svícemi. Předání bílého roucha je zdůrazněno speciální modlitbou obsahující výzvu, aby člověk toto roucho přinesl před Kristův soud. Vidíme také návrat k praxi, že papež křtí tolik dětí, kolik sám chce.

Řád z Einsiedeln popisující dějiny liturgie a pocházející z 9. století udává čas nóny, tedy 15 hodin, jako začátek eucharistické slavnosti velikonoční vigilie. Z tohoto údaje tedy plyne, že předcházející části vigilie musely začínat někdy kolem poledne.³⁴

1.2.6 Pontifical romanae curiae

Tento pontifikál ze 13. století spojuje dva dřívější pontifikály – Římsko-germánský a Římský pontifikál z 12. století.³⁵

Pontifikál řadí křest do velikonoční vigilie, která začíná v sobotu ráno. Po skončení čtení a modliteb se papež odebral průvodem s celou scholou kleriků k požehnání pramene. Požehnal ho a odešel do sekretaria, kde se převlékl a vrátil

³³ Srov. Cyrille VOGEL, Reinhard ELZE, Michel ANDRIEU, *Le pontifical romano-germanique du dixeme siecle: le texte. II (NN. XCIX-CCLVIII)*, Citta del Vaticano: Biblioteca Apostolica Vaticana, 1963, s. 101–110.

³⁴ Srov. Adolf ADAM, *Liturgický rok: Historický vývoj a současná praxe*, Praha: Vyšehrad, 1998, s. 80.

³⁵ Srov. KOPEČEK, *Speciální liturgika*, s. 50.

se zpět k prameni. Vybral si tři děti, které postupně sám pokřtil. Křtu vždy předcházela otázka na jméno, tři otázky na víru a otázka, zda chce být dotyčný člověk pokřtěn. Křest byl prováděn trojím ponořením spolu s vyslovením křestní formule *Ego te baptizo*. Během toho, co kardinálové jáhni a kněží křtili zbytek dětí, papež odešel ke křížmu (*ad crismarium*). Pokřtěné pomazal kněz svatým křížmem na temeni hlavy, oblékl dítě do bílého roucha a dal mu svíci. Poté papež konfirmoval děti, které sám pokřtil a odebral se do sekretaria, převlékl se a odešel do presbytáře.³⁶

Vidíme, že papež sám křtí přesně stanovený počet dětí a zbytek nechává jiným. V pontifikálu se objevuje přímá zmínka o předání svíce, které je doprovázeno modlitbou.

V 11. století ztrácí liturgie velikonoční vigilie na Východě prvky křestní liturgie. Následně se praxe přenáší i na Západ a do Říma. Ve středověku probíhá křest co nejdříve po narození a ve vlastní farnosti.³⁷ V Římském pontifikálu ze 12. století je křest součástí obřadů Bílé soboty a velikonoční vigilie je slavena v sobotu ráno.³⁸ Stejnou praxi popisuje i tento pontifikál. Přesun velikonoční vigilie na sobotní ráno souvisí podle Adama se stále více se uvolňujícími postními předpisy a dovozením církevního práva modlit se nónu již ráno a za ni připojit postní mši. Praxe ranního slavení byla definitivně stvrzena vydáním nového Římského misálu v roce 1570 za papeže Pia V., který již v roce 1566 zakázal slavit mši svatou odpoledne a večer.³⁹

³⁶ Srov. Michel ANDRIEU, *Le pontifical romain au moyen-age: Tome II, Le pontifical de la curie romaine ai XIIIe siecle*, Citta del Vaticano: Biblioteca Apostolica Vaticana, 1940, s. 474–478.

³⁷ Srov. ROSSO, *Il segno del tempo nella liturgia*, s. 254–255.

³⁸ Srov. KOPEČEK, *Speciální liturgika*, s. 49.

³⁹ Srov. ADAM, *Liturgický rok*, s. 80.

1.2.7 Další vývoj

Tridentský misál vydaný roku 1570 papežem Piem V. ve formuláři Bílé soboty již nepopisuje přesně průběh křtu. Velikonoční vigilie je slavena v sobotu ráno. Po požehnání křestního pramene a postupném vlití svatých olejů do vody následuje prostá rubrika: „*Si aderunt baptizandi, eos baptizet more consueto.*“⁴⁰ Poté se kněz a přísluhující odeberou zpět k oltáři, následují litanie a zpěv *Gloria*. Pokud však v kostele není křestní pramen, po poslední lekci bohoslužby slova následují hned litanie.⁴¹ Tento řád velikonoční vigilie se používal až do reformy za papeže Pia XII.

V roce 1951 dochází k reformě velikonoční vigilie, která je navracena zpět do nočních hodin předcházejících velikonoční neděli (*ad horas nocturnas, quae dominicam Resurrectionis antecedunt*). Hlavními pohnutkami byl fakt, že vigilie je noční bohoslužbou a také pastorační důvod, aby se jí mohla zúčastnit většina lidí.⁴²

Papež Pius XII. v roce 1952 schválil *ad experimentum* na tři roky se souhlasem ordináře nové *Ordo* velikonoční vigilie. To v hrubých rysech navazuje na tradiční obřady, ale lépe uspořádává některé prvky, opravuje některé nedostatky a přizpůsobuje ji požadavkům tehdejšího liturgického života. Po úspěšné tříleté zkušební době byla tato reforma obřadů definitivně schválena stejným papežem v roce 1955.⁴³ Křestní liturgie následuje po bohoslužbě slova, ale samotné požehnání křestního pramene předchází litanie ke všem svatým. Litanie se již neopakují a jsou rozděleny na dvě části. Během první části je

⁴⁰ *Missale Romanum: ex decreto sacrosancti concilii tridentini restitutum Pii V. Pont. Max. iussu editum*, Venetiis: apud Ioannem Variscum, et haeredes Bartholomaei Faletti, socios, 1570 (dále *Missale Romanum 1570*), s. 105.

⁴¹ Tamtéž.

⁴² Srov. František KUNETKA, „Velikonoční vigilie: poznámky i podněty,“ *Studia theologica* 21, č. 3 (2019), s. 92.

⁴³ Srov. Mario RIGHETTI, *Manuale di storia liturgica: Vol. II, L'anno liturgico, il breviario*, Milano: Ancora, 2005, s. 272.

uprostřed oltáře před paškál nachystána nádoba s vodou, která má sloužit jako křestní pramen. Litanie jsou přerušeny před invokací „Měj s námi slitování“, následuje žehnání křestního pramene dle předpisů v misále a jsou-li přítomni katechumeni přijmou, křest. Poté je odnesena posvěcená voda do baptisteria za zpěvu Ž 42 (41). Pokud však je baptisterium odděleno od budovy kostela, žehnání pramene a následný křest probíhá tam a voda se nikam nepřenáší. Novým prvkem na tomto místě je obnova křestních závazků, vyznání víry a modlitba Otčenáš. Lidé mají při tomto obřadu v rukou zažehnuté svíce a samotná obnova závazků může probíhat v národním jazyce. Po skončení obřadu kněz pokropí lid požehnanou vodou. Následuje slavení mše svaté.⁴⁴ Tento řád křestní liturgie platil až do vydání nového Římského misálu v roce 1970, v němž je křestní liturgie přesunuta do mše svaté za homilii a uspořádána, tak jak ji známe ze současné liturgie.

⁴⁴ Srov. tamtéž, s. 274–275.

2 KŘESTNÍ LITURGIE PŘI VELIKONOČNÍ VIGILII V SOUČASNOSTI

Jak jsme mohli vidět v předchozí kapitole, průběh křestní liturgie se během historie měnil a různě upravoval. V této kapitole se proto zaměřím na popis současného průběhu křestní liturgie během velikonoční vigilie, jejíž součástí je křest dospělého čekatele křtu. Zároveň se také zaměřím na texty, které v takovém případě zaznívají. Konkrétně na jejich původ a obsah.

2.1 ČÁSTI KŘESTNÍ LITURGIE

Křestní liturgie podle současného *Missale Romanum* následuje ihned po homilii. Je-li pro shromážděné věřící křtitelnice dobře viditelná, odebere se kněz s přísluhujícími k ní. Pokud není, koná se obřad žehnání křestní vody v presbytáři, kde se nachystá nádoba s vodou. Před shromážděnou obec věřících jsou povoláni čekatelé křtu s jejich kmotry. Pokud se však koná delší průvod ke křtitelnici, jsou čekatelé křtu povoláni před tímto průvodem. V čele průvodu je pak nesena velikonoční svíce, za ní jdou čekatelé křtu s kmotry a kněz s přísluhujícími.⁴⁵

2.1.1 Litanie

První částí křestní liturgie jsou litanie ke všem svatým, které dle pokynů v misálu mají zpívat dva zpěváci a všichni ostatní stojí a odpovídají. Koná-li se delší průvod ke křtitelnici, pak se litanie zpívají během tohoto průvodu. Do litaní je možné přidat i jména dalších svatých, zejména světce, jemuž je zasvěcen kostel, místního patrona nebo jména křestních patronů těch, kdo mají být o této vigilii pokřtěni. Do prosebné části na konci litaní je přidána i prosba za čekatele křtu, aby se ve křtu narodili k životu s Bohem.⁴⁶

⁴⁵ Srov. *Český misál*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2015, s. 175–176.

⁴⁶ Srov. tamtéž.

Admonice kněze předepsaná před litaniami, jíž vybízí shromážděné věřící k modlitbě, se v případě delšího průvodu přesouvá až před požehnání křestní vody.⁴⁷ Vzhledem k vývoji křestní liturgie, jak byl naznačen v předchozí kapitole této práce, je jasné, že admonice pochází až z doby po Druhém vatikánském koncilu. Latinská verze navržené admonice se liší od české v tom, na co se v ní klade důraz. Zatímco latinská verze vyzývá shromážděné, aby byli jednomyslní a svými modlitbami s nadějí pomáhali těm, kteří jdou k prameni znovuzrození,⁴⁸ česká verze hovoří o tom, že Bůh chce skrze křest rozmnožit jejich společenství a vyzývá shromážděné, aby provázeli čekatele ke křtu svými modlitbami ve společenství všech svatých.⁴⁹ Díky přímému odkazu na společenství se všemi svatými a tím i na litanie v české verzi je v podstatě vyloučena smysluplná možnost přesunu admonice až před žehnání vody, jak uvádí příslušná rubrika, aniž by ji celebrant upravil. Latinská verze však tento problém nemá, protože její důraz je položen na společenství věřících, které se má jednomyslně modlit.

Na závěr litaní se kněz s rozpjatýma rukama modlí za přítomné čekatele křtu. Tato modlitba pochází ze 7. století a nalezneme ji v *Gelasianum Vetus*, kde byla používána jako úvodní modlitba před požehnáním křestní vody. Pro římskou liturgii jsou typické takové úvodní modlitby, jež předchází velké žehnací modlitby, v kterých se prosí o Boží jednání a přítomnost.⁵⁰ Podíváme-li se blíže na strukturu této modlitby, zjistíme, že je v ní zcela vynechána anamnetická část, neboť po úvodním oslovení Boha Otce hned následuje dlouhá prosba uzavřená christologickou konkluzí. V modlitbě zaznívá také prosba

⁴⁷ Srov. tamtéž, s. 176.

⁴⁸ *Missale Romanum: ex decreto sacrosancti oecumenici Concilii vaticani II instauratum auctoritate Pauli pp. VI promulgatum Ioannis Pauli pp. II cura recognitum*, Citta del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 2002 (dále *Missale Romanum 2002*), s. 361.

⁴⁹ Srov. *Český misál*, s. 175.

⁵⁰ Srov. Radek TICHÝ, Petr SOUKAL, *Křest, biřmování, eucharistie: rozpravy o liturgii I*, Praha: Krystal OP, 2020, s. 147.

*spiritum adoptionis emitte*⁵¹, ve které lze spatřovat ozvěnu patnáctého verše z 8. kapitoly listu svatého Pavla Římanům, v němž apoštol římským křesťanům připomíná, že nepřijali Ducha otroctví, ale Ducha synovství (*Spiritum adoptionis filiorum*). Jde tu tedy o to, aby Bůh skrze Ducha Svatého přijal ty, kteří budou pokřtěni, za své děti. Tato skutečnost v češtině bohužel zaniká, neboť tato prosba byla přeložena jen jako „sešli svého Ducha“.⁵²

2.1.2 Požehnání křestní vody

Missale Romanum z roku 2002 tuto část křestní liturgie nadepisuje *Benedictio aquae baptismalis*⁵³, což je v Českém misále ne zcela správně přeloženo jen jako „Svěcení vody“.⁵⁴ Liturgické modlitby k požehnání vody totiž jasně vyjadřují, k čemu má být voda následně použita, a toto rozlišení by mělo být zřejmé i z pojmenování požehnané vody. V češtině se však tento rozdíl bohužel ztrácí, neboť se pro jakoukoli požehnanou vodu používá lidové označení „svěcená voda“. Pokud se během velikonoční vigilie nekřtí a ani se nežehná křestní pramen, tudíž se liturgie slaví mimo farní kostel, nežehná se křestní voda, ale jen voda sloužící následně k pokropení lidu po obnově křestních závazků.⁵⁵ Proto i modlitba k požehnání takové vody je rozdílná od modlitby k požehnání křestní vody a není při ní dána možnost ponořit velikonoční svíci do vody.⁵⁶

Této části křestní liturgie se budu věnovat podrobněji ve třetí kapitole méj práce, proto se zde omezím na stručný popis. Tuto část tvoří dlouhá žehnací modlitba kněze, v jejímž závěru zaznívá epikletická prosba o sestoupení síly – milosti Ducha Svatého (*virtus Spiritus Sancti*), při níž je možné jednou nebo třikrát ponořit velikonoční svíci do křestní vody. Po skončení modlitby následuje

⁵¹ Srov. *Missale Romanum 2002*, s. 363.

⁵² Srov. *Český misál*, s. 178.

⁵³ Srov. *Missale Romanum 2002*, s. 364.

⁵⁴ Srov. *Český misál*, s. 178.

⁵⁵ Srov. TICHÝ, SOUKAL, *Křest, biřmování, eucharistie*, s. 148.

⁵⁶ Srov. *Český misál*, s. 181.

zvolání lidu. Misál dále v rubrikách stručně popisuje, co má následovat a odkazuje na příslušné liturgické knihy – rituály.⁵⁷

2.1.3 Křestní závazky

Po skončení požehnání vody se obrací celebrant na čekatele křtu a žádá od nich, aby se zřekli Zlého. Použije k tomu jeden ze tří způsobů navržených v obřadech Uvedení do křesťanského života.⁵⁸ Latinské *editio typica* těchto obřadů navíc v rubrikách připouští, aby se celebrant ptal čekatelů křtu jednotlivě, pokud zná jejich jména od kmotra nebo kmotry. Připouští také možnost, aby si biskupské konference otázky upravily, zvláště tam, kde je to potřeba z důvodu rozšíření magických kultů, věštění a pověr.⁵⁹ Tato rubrika byla v české edici obřadů vynechána.

Současnou podobu dialogu zřeknutí se pomocí tří otázek lze nalézt již v *Gelasianum Vetus* a *Suplementu* ke *Gregorianum-Hadrianum*, proto je možné uvažovat, že pochází minimálně ze 6. století.⁶⁰ Po Druhém vatikánském koncilu se k tradičním otázkám připojily ještě dva alternativní způsoby. První z nich dle galikánského vzoru spojuje všechny tři otázky do jedné a druhý k této stažené formě přidává dvě nové otázky ohledně hříchu a všeho, co k němu láká.⁶¹ Je však potřeba poznamenat, že ve skutečnosti latinské *editio typica* neuvádí jako třetí otázku alternativního způsobu zmíněnou staženou formu, ale zcela jinou otázku: „*Abrenuntiatis Satanae, qui est auctor et princeps peccati?*“⁶² Otázku v tomto znění nalezneme také na příslušných místech rituálu například v italštině, angličtině nebo slovenštině. Čekatelé křtu odpovídají na položené

⁵⁷ Srov. tamtéž, s. 178–180.

⁵⁸ Srov. *Uvedení do křesťanského života*, Praha: Katolický týdeník, 2018, s. 119–120.

⁵⁹ Srov. *Ordo initiationis christianae adultorum: Rituale Romanum ex decreto sacrosancti oecumenici concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli pp. VI promulgatum*, Citta del Vaticano: Typis Polyglottis Vaticanis, 1972, s. 82.

⁶⁰ Srov. TICHÝ, SOUKAL, *Křest, biřmování, eucharistie*, s. 160.

⁶¹ Srov. tamtéž, s. 163.

⁶² Srov. *Ordo initiationis christianae adultorum*, s. 82.

otázky v latinské verzi zvoláním *Abrenuntio*, které není přeloženo českým ekvivalentem Zříkám se či Odříkám se jak tomu bylo například v *Rituale Romano-Pragense* z roku 1642⁶³, ale zvoláním Ano. Se zřeknutím se Zlého není v současné římské tradici spojeno žádné další specifické gesto, modlitba či admonice. V historii bylo však toto zříkání těsně spojeno s mazáním olejem katechumenů.⁶⁴

2.1.4 Mazání olejem katechumenů

Obřad mazání olejem katechumenů je do křestní liturgie zařazen mezi zřeknutí se Zlého a vyznání víry pouze tehdy, nebyl-li vykonán během bezprostřední přípravy na křest a biskupská konference nerozhodla o vynechání.⁶⁵ Tato příprava se koná na Bílou sobotu během dne, je-li možné shromáždit čekatele křtu.⁶⁶ Smysl tohoto mazání dobře vyjadřuje samotný rituál, když říká: „Je třeba mít na zřeteli, že se tímto mazáním naznačuje potřebnost Boží síly, aby čekatel křtu přes vazby minulého života a po překonání protivenství ze strany ďábla učinil krok vyznání víry s plným rozhodnutím a aby se jí bez váhání řídil po celý život.“⁶⁷

V římské tradici náleželo mazání olejem do posledních obřadů před křtem konaných na Bílou sobotu ráno. Následovalo po obřadu *Efeta* a zříkání se Zlého a původně nemělo žádnou doprovodnou formuli. Ve středověku k němu byla připojena formule pokřestního pomazání křížem. Dnes užívaná formule byla připojena k pomazání až po Druhém vatikánském koncilu.⁶⁸ Současná formule vyjadřuje prosbu, aby byl čekatel posilován silou Krista Spasitele a vysvětluje, že na znamení toho je mazán olejem spásy v Kristu našem Pánu.⁶⁹

⁶³ Srov. TICHÝ, SOUKAL, *Křest, biřmování, eucharistie*, s. 92–93.

⁶⁴ Srov. tamtéž, s. 161.

⁶⁵ Srov. *Uvedení do křesťanského života*, s. 120.

⁶⁶ Srov. tamtéž, s. 102.

⁶⁷ Tamtéž, s. 111–112.

⁶⁸ Srov. TICHÝ, SOUKAL, *Křest, biřmování, eucharistie*, s. 167.

⁶⁹ Srov. *Ordo initiationis christianae adultorum*, s. 83.

K mazání se má použít olej, který byl požehnan biskupem během *Missa chrismatis*, jež se obvykle slaví na Zelený čtvrtek dopoledne v katedrále. Nicméně z pastoračních důvodů může sám kněz požehnat olej přímo při obřadu mazání modlitbou, která je stejná, jako když žehná olej biskup.⁷⁰

Pomazání olejem katechumenů se má dělat na prsou nebo na obou rukou nebo na jiných částech těla, pokud se to zdá vhodné. Při větším počtu čekatelů křtu mohou celebrantovi pomoci další kněží a jáhni.⁷¹

2.1.5 Vyznání víry

Poté, co celebrantovi kmostr nebo kmostra sdělí jméno svého svěřence, klade celebrant každému čekateli křtu zvlášť tři otázky na jeho víru. Čekatel křtu na každou z nich odpovídá Věřím (*Credo*). První otázka se týká víry v Boha Otce, druhá v Syna a třetí v Ducha Svatého, církev, společenství svatých, odpuštění hříchů, vzkříšení těla a život věčný. Při první otázce celebrant oslovuje čekatele křtu jeho jménem. Po poslední odpovědi následuje obmytí křestní vodou.⁷² Latinské *editio typica* však v rubrice připouští, aby v případě velkého počtu čekatelů křtu odpovídali na otázky všichni současně nebo více lidí najednou.⁷³ Tato rubrika ovšem v českém překladu zcela chybí.

Je velmi pravděpodobné, že i v Římě byly otázky na víru původně součástí samotného křtu. Z formulace obsažené v *Gelasianum vetus* nelze bohužel s jistotou říct, zda byly otázky na víru a křest oddělené. Až v *Suplementu* ke *Gregorianum-Hadrianum* z 9. století dochází ke změně římské praxe podle galikánských zvyklostí a vidíme, že křest následuje až po třech otázkách na víru. V té samé době dochází také k prosazení křestní formule doprovázející křest, a i proto bylo pravděpodobně dotazování na víru nakonec předřazeno vlastnímu

⁷⁰ Srov. *Uvedení do křesťanského života*, s. 109–110.

⁷¹ Srov. tamtéž, s. 120.

⁷² Srov. tamtéž, s. 120–121.

⁷³ Srov. *Ordo initiationis christianae adultorum*, s. 84.

obřadu křtu.⁷⁴

Tři otázky ohledně víry v Trojici a odpovědi na ně tvoří základ takzvaného apoštolského vyznání víry. Proto je v rubrikách Římského misálu dovoleno při mši svaté nahradit apoštolským vyznáním obvyklé vyznání nicejsko-cařihradské, konkrétně v liturgických obdobích vztahujících se k velikonoční vigílii – době postní a velikonoční.⁷⁵

2.1.6 Křest

Obřady Uvedení do křesťanského života umožňují dvě formy křtu. První z nich je politím, kdy celebrant třikrát lije vodu na skloněnou hlavu čekatele křtu a křtí ho ve jménu celé Nejsvětější Trojice předepsanou křestní formulí. Přitom má kmotr či kmotra nebo oba položenou pravou ruku na pravém rameni čekatele křtu. Ponoření celého těla nebo pouze hlavy je druhou dovolenou formou křtu. Rubriky zde připomínají, že je potřeba dbát na to, aby zvolený způsob neurážel stud ani slušnost. V tomto případě celebrant ponořuje čekatele křtu nebo jeho hlavu a pouze jednou při tom vyzývá Trojici předepsanou křestní formulí. Kmotr či kmotra nebo oba se dotýkají svého svěřence, ale více není již specifikováno.⁷⁶ „Po křtu každého dospělého má následovat ve vhodnou chvíli krátké zvolání lidu“⁷⁷ nebo jiný vhodný zpěv, který by vyjádřil radost, vděčnost a děkování za přijatou milost od Boha.⁷⁸ Obřady Uvedení do křesťanského života uvádějí jako příklady krátkého zvolání lidu deset novozákonních úryvků s křestní tematikou.⁷⁹

Křestní formule doprovázející křest byla zavedena pravděpodobně ve středověku, kdy se církev stále častěji setkávala s křtem malých dětí, které

⁷⁴ Srov. TICHÝ, SOUKAL, *Křest, biřmování, eucharistie*, s. 173–175.

⁷⁵ Srov. tamtéž, s. 177.

⁷⁶ Srov. *Uvedení do křesťanského života*, s. 121–122.

⁷⁷ *Ordo initiationis christianae adultorum*, s. 84.

„Post Baptismum uniuscuiusque adulti oportune profertur brevis acclamatio populi“

⁷⁸ Srov. *Uvedení do křesťanského života*, s. 123.

⁷⁹ Srov. tamtéž, s. 122–123.

nemohly odpovídat na trojí otázku na víru. Bylo proto logické, že otázky byly nahrazeny formulí, kterou říkal pouze služebník, jenž křtil: „*Ego te baptizo in nomine...*“. Dokladem o používání této formule v Římě je dopis zasláný papežem Řehořem II. svatému Bonifácovi v roce 726⁸⁰ a později také sakramentář *Gregorianum-Hadrianum*. V pontifikátu římské kurie ze 13. století je doložena křestní formule s dodatkem „*Ut habeas vitam aeternam*“. Tento dodatek vznikl ve Španělsku a byl používán ve Francii v galikánských knihách jako je Misál z Bobbia, odkud přešel do římské praxe. V oficiálním vydání římského rituálu za papeže Pavla V. (1605–1621) se použití formule s dodatkem již nepřipouští.⁸¹ Současná křestní formule používaná v římském ritu tedy zní: „*N., ego te baptizo in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti.*“ Tuto formuli není dovoleno komukoli nijak měnit.⁸²

Nejběžnějším způsobem křtu je dnes křest politím, a to jak v případě dětí, tak dospělých. Tento způsob křtu se ve starověku používal pouze v případě nemocných, ale později se stal běžným při křtu dětí obecně. Také Římský rituál vydaný v roce 1619 uvádí jako hlavní způsob křtu pro děti i dospělé křest politím, i když obsahuje také variantu křtu ponořením hlavy nebo celého těla, jak je to i v současném rituálu.⁸³

2.1.7 Pomazání křížmem

Pomazání křížmem je prvním z takzvaných vysvětlujících ritů, které následují ihned po křtu. „Pomazání křížmem po křtu naznačuje, že se pokřtění

⁸⁰ R. Tichý však uvádí, že se jednalo o dopis papeže Zachariáše z roku 744, v němž si papež stěžuje, že někdo neznalý latiny komolí křestní formuli, když říká: Křtím tě ve jménu Vlasti a Dcery a Duše svaté (*Patria et Filia et Spiritu Sancta*). srov. TICHÝ, SOUKAL, *Křest, biřmování, eucharistie*, s. 175.

⁸¹ Srov. RIGHETTI, *Manuale di storia liturgica: Vol. IV I sacramenti. I sacramentali*, s. 112–113.

⁸² Srov. KONGREGACE PRO NAUKU VÍRY, „Odpovědi na otázky týkající se platnosti uděleného křtu formulí: „My tě křtíme ve jménu Otce i Syna i Ducha Svatého““, https://www.liturgie.cz/shared/clanky/102/2020_CDF-krestni-formule_CZ.pdf [zveřejněno 24.6.2020, cit. 31.1.2023].

⁸³ Srov. TICHÝ, SOUKAL, *Křest, biřmování, eucharistie*, s. 176–177.

stali královským kněžstvem a že byli začleněni do společenství Božího lidu.⁸⁴ Toto pomazání se vynechává v případě, že neofyté budou během velikonoční vigilie také biřmováni. Pokud je biřmování z nějakého důvodu odděleno od křtu, pak celebrant nejprve vysloví nad všemi neofyty modlitbu a poté každého z nich mlčky pomáže křížmem na temeni hlavy. Při větším počtu neofytů je možné, aby mazalo křížmem spolu s celebrantem více kněží nebo jáhnů.⁸⁵

Pokřestní pomazání lze najít v Římě u valentiniánů již v polovině 2. století. Tertulián toto pomazání chápe jako mesiášské pomazání a Cyprián jako první užívá pro použitý olej termín křížmo. Ve stejné době je doloženo pokřestní pomazání v Římě Hippolytem, který chápe olej jako symbol Ducha Svatého. Ve 4. století u Ambrože nalezneme formuli, která doprovázela toto mazání: „Bůh, všemohoucí Otec, který tě znovuzrodil z vody a Ducha svatého a odpustil ti tvé hříchy, on sám tě maže pro věčný život.“ Je zajímavé, že anonymní ariánské prameny ze 4. století k této formuli říkají, že katolicky věřící dávají ve svých požehnáních přednost Otci před Synem a proto říkají: „Bůh a Otec našeho Pána Ježíše Krista, který tě znovuzrodil...“ V 5. století za papeže Inocence dochází v Římě ke zdvojení pokřestního pomazání, což lze připisovat rozvoji ministeriality a také snaze alespoň část křestního obřadu přenechat biskupovi. Inocenc rozlišuje pomazání hlavy křížmem po křtu (*unctio*) náležející knězi a poznamenání neboli konsignaci (*signatio, consignatio*) křížmem na čele související s předáním Ducha Svatého, které mohl konat pouze biskup. Toto dvojití pomazání máme doloženo i v *Gelasianum Vetus* a *Gregorianum-Hadrianum*.⁸⁶

Formule inspirovaná svatým Ambrožem byla používána v římské liturgii až do Druhého vatikánského koncilu. Doprovodná formule zněla: „*Deus omnipotens, Pater Domini nostri Jesu Christi, qui te regeneravit ex aqua et*

⁸⁴ *Uvedení do křesťanského života*, s. 28.

⁸⁵ Srov. tamtéž, s. 124.

⁸⁶ Srov. TICHÝ, SOUKAL, *Křest, biřmování, eucharistie*, s. 179–182.

Spiritu Sancto, quique dedit tibi remissionem omnium peccatorum, ipse te liniat Chrismate salutis in eodem Christo Jesu, Domino nostro, in vitam aeternam. ⁸⁷

Po koncilu byl závěr formule částečně změněn a rozšířen, aby vyniklo, že se jedná o pomazání kněžské, královské a prorocké.⁸⁸ Současná formule tedy nejprve připomíná neofytům účinky křtu – znovuzrození z vody a Ducha Svatého, odpuštění všech hříchů a v závěru klade důraz na skutečnost, že sám Otec je maže křížem spásy, aby zůstali údy Krista kněze, proroka a krále až do věčného života.⁸⁹

Pokřestní pomazání podle názoru Tichého nám i dnes „ukazuje, že již ve křtu dostáváme Ducha Svatého a díky němu královskou, kněžskou a prorockou důstojnost těch, kdo patří ke Kristu a jeho lidu. Zároveň toto pomazání odkazuje na další svátost a dává najevo, že bez biřmování není křesťanská iniciace kompletní.“⁹⁰

S otázkou pokřestního pomazání křížem (*unctio*) se pojí i velmi diskutovaná otázka pořadí iniciačních svátostí. Kodex kanonického práva žádá při iniciaci dospělého čekatele dodržení pořadí – křest, biřmování, eucharistie.⁹¹ Pro zachování tohoto pořadí hovoří chápání eucharistie jako dovršení iniciace (*consummatio initiationis*)⁹² a také dynamika celé velikonoční vigilie, která vrcholí slavením bohoslužby oběti. Podle mého názoru je dnes biřmování oddělováno od křtu a eucharistie z pastoračně-katechetických důvodů, aby bylo zajištěno další vzdělávání neofytů ve víře a uvádění do praxe křesťanského

⁸⁷ *Rituale romanum: Pauli V pontificis maximi jussum editum aliorumque pontificum cura recognitum atque auctoritate ssmi d. n. Pii papae XI ad normam codici juris canonici accommodatum*, Ratisbonae: Friderich Pustet, 1925, s. 39.

⁸⁸ Srov. TICHÝ, SOUKAL, *Křest, biřmování, eucharistie*, s. 182.

⁸⁹ Srov. *Ordo initiationis christianae adultorum*, s. 85.

⁹⁰ TICHÝ, SOUKAL, *Křest, biřmování, eucharistie*, s. 182.

⁹¹ Srov. *Kodex kanonického práva*, Praha: Zvon-České katolické nakladatelství, 1994, kán. 866.

⁹² Srov. *Uvedení do křesťanského života*, s. 29; *Ordo initiationis christianae adultorum*, s. 15.

života.⁹³ Tím ovšem dochází k upozadění významu eucharistie jako cíle a vrcholu iniciace. Je zajímavé, že samotné Uvedení do křesťanského života na jedné straně žádá zachování pořadí, ale na druhé straně počítá s možností udělování biřmování později a navrhuje konec období mystagogie, například slavnost Soslání Ducha Svatého.⁹⁴

2.1.8 Obléknutí bílého roucha

Druhým vysvětlujícím ritem, který je však možno podle vhodnosti vynechat, je obléknutí bílého roucha. Při formuli celebranta obléknou kmtři neofytovi oděv bílé barvy, pokud místní zvyky nevyžadují vhodnější barvu.⁹⁵ V našem prostředí je však běžně užívána bílá barva.

Jáhen Jan ve svém dopise Senariovi píše, že neofyté byli po křtu oblečeni do bílého roucha a tím dosvědčuje, že tento obřad byl součástí římské praxe křtu již na počátku šestého století. V pontifikálu *Romano-germanique* můžeme nalézt rubriku o oblékání křestního roucha přes hlavu. Rukopis tohoto pontifikálu pocházející z Monte Cassina hovoří dokonce přímo o kapuci (*cappa*). Tento pontifikál také odlišuje bílé roucho od *chrismale*, pruhu látky, který původně sloužil k otírání křížma a později k ovázání hlavy po pomazání křížmem. Toto rozlišení nalezneme i v dopise biskupa Amalaria císaři Karlu Velikému z 9. století. Použití *chrismale* při křtu dospělých a biřmování bylo zachováno i v potridentských liturgických knihách, ale v případě křtu dětí bylo nahrazeno jednoduchou bílou látkou, která se kladla na hlavu dítěte.⁹⁶ Dnes se již *chrismale* ani bílá látka kladená na hlavu dítěte v římské liturgii při křtu nepoužívají. Bílé roucho při křtu dospělých má nejčastěji formu jakési štolky či šály.

⁹³ Tento názor vychází z mého nedávného rozhovoru s arcibiskupem Janem Graubnerem, který poukázal na to, že problém spočívá v chybějící mystagogické katechezi pro neofyty. Aby dosáhl alespoň nějakého dalšího vzdělávání ve víře, žádá při křtu dospělých udělení biřmování neofytům až na slavnost Soslání Ducha Svatého.

⁹⁴ Srov. *Uvedení do křesťanského života*, s. 34.

⁹⁵ Srov. tamtéž, s. 125.

⁹⁶ Srov. TICHÝ, SOUKAL, *Křest, biřmování, eucharistie*, s. 185–186.

Současná formule doprovázející předání bílého roucha je složena ze dvou částí. První část formule tvoří konstatování „*N. et N., nova creatura facti estis et Christum induistis*“⁹⁷, které bylo přidáno do formule až po Druhém vatikánském koncilu. Druhá část „*Accipite ergo vestem candidam...*“⁹⁸ pochází pravděpodobně z prostředí pevninských klášterů irských mnichů z 8. století. Do římských liturgických knih byla vložena tato slova kopisty, kteří upravovali římský sakramentář pro potřeby galského prostředí, v 9. století.⁹⁹ V češtině je explicitní latinská výzva k přijetí bílého roucha (*Accipite ergo vestem candidam*) nahrazena pouhým konstatováním vysvětlujícím symboliku bílého roucha: „Znamením této důstojnosti je bílé roucho, které dostáváte.“¹⁰⁰ Pokřtění se stali novými lidmi, královským kněžstvím¹⁰¹, byli začleněni do společenství Božího lidu a oblečeni v Krista. Tuto novou důstojnost jim má připomínat bílý šat.¹⁰²

2.1.9 Předání hořící svíce

Posledním z vysvětlujících ritů je předání hořící svíce. Celebrant nejprve vezme velikonoční svíci nebo se jí pouze dotkne a vyzve kmotry, aby k ní přistoupili, zapálili od ní křestní svíci a předali ji svým svěřencům. Následně celebrant vyzývá pokřtěné, aby vždy chodili ve světle Kristově a jednou spolu se svatými mu vyšli vstříc a vešli do nebeského království.¹⁰³

Při křtu dospělého člověka předává hořící svíci kmotr, protože on je tím, kdo má neofytu posilovat ve víře a následování Krista slovem i příkladem.¹⁰⁴ Tato úloha náleží při křtu dětí především rodičům, proto křestní svíci v tomto

⁹⁷ *Ordo initiationis christianae aduitorum*, s. 85.

⁹⁸ Tamtéž, s. 85–86.

⁹⁹ Srov. TICHÝ, SOUKAL, *Křest, biřmování, eucharistie*, s. 187.

¹⁰⁰ *Uvedení do křesťanského života*, s. 125.

¹⁰¹ „Věřící mocí svého královského kněžství spolupůsobí při obětování eucharistie a uplatňují své kněžství přijímáním svátostí, modlitbou a děkováním, svědectvím svatého života, odříkáním a činorodou láskou.“ LG 10

¹⁰² Srov. *Uvedení do křesťanského života*, s. 28.

¹⁰³ Srov. tamtéž, s. 125.

¹⁰⁴ Srov. ADAM, *Liturgika*, s. 158.

případě má zapalovat a držet někdo z nich.¹⁰⁵

Starověké liturgické řády tento vysvětlující ritus neznaly. Ten zcela jistě souvisí s honosným osvětlením, které se zapalovalo na Východě od 4. století o velikonoční noci na znamení radosti ze křtu neofytů. První zmínku nalezneme u tvůrce karolinské liturgie biskupa Amalaria v 9. století, kdy při zpěvu Beránku Boží na konci litaní byla neofytům předána nezapálená svíce bez jakékoli formule. V témže století se na severu Francie objevuje formule k předání hořící svíce, která byla přejata do římské liturgie: „Přijmi neporušené světlo, uchovej svůj křest, aby ses mohl objevit v nebeském sále, až Pán přijde ke svatební hostině, a měl život věčný a žil na věky věků. Amen.“ Do římské liturgie vstoupilo předávání hořící svíce s papežskými pontifikály 11. a 12. století.¹⁰⁶

Admonice latinského rituálu, již vyzývá celebrant kmotry, aby přišli a předali světlo neofytům, je v češtině nahrazena konstatováním, že kmotr rozsvítí svíci od paškálu a předá ji svému svěřenci.¹⁰⁷ Před Druhým vatikánským koncillem předával neofytovi svíci kněz¹⁰⁸, proto je tato admonice logicky pokoncilního původu.

Současná formule k předání hořící svíce pochází z období po Druhém vatikánském koncilu. Začíná konstatováním, že se neofyté stali světlem v Kristu (*Lux in Christo facti estis*), které je ovšem v české verzi opomenuto. Následně jsou neofyté vyzváni, aby neustále chodili jako děti světla a vytrvali ve víře, aby mohli se všemi svatými vyjít vstříc Pánu do nebeského dvora.¹⁰⁹ Stejně jako v předchozích formulích doprovázejících předání hořící svíce, tak i v té

¹⁰⁵ Srov. *Křestní obřady*, Praha: Karmelitánské nakladatelství, 2020, s. 22.

¹⁰⁶ Srov. TICHÝ, SOUKAL, *Křest, biřmování, eucharistie*, s. 187–188.; RIGHETTI, *Manuale di storia liturgica: Vol. IV I sacramenti. I sacramentali*, s. 124.

¹⁰⁷ Srov. *Ordo initiationis christianae adultorum*, s. 86.; *Uvedení do křesťanského života*, s. 125.

¹⁰⁸ Srov. *Rituale romanum*, s. 40.

¹⁰⁹ Srov. *Ordo initiationis christianae adultorum*, s. 86.; *Uvedení do křesťanského života*, s. 125.

současné můžeme spatřovat inspiraci podobenstvím o prozíravých pannách z Matoušova evangelia (Mt 25,1–13) nebo také Lukášovu výzvu k bdělosti a očekávání Pána s hořícími lampami v rukou (Lk 12,35–37).

Stejně jako formule při předání bílého roucha, tak také formule doprovázející předání hořící svíce zaměřuje naši pozornost na eschatologii, k osobnímu setkání s Kristem – soudcem.¹¹⁰

2.1.10 Biřmování

Biřmování může probíhat dle místních zvyklostí buď v presbytáři nebo přímo v křestní kapli. Obřady počítají s tím, že biřmuje biskup nebo kněz, který křtil. Celebrant nejprve osloví krátce neofyty a poté se sepjatýma rukama vyzve věřící ke společné tiché modlitbě. Následuje modlitba se vztaženýma rukama nad všemi biřmovanci. Celebrant přijme od přísluhujícího svaté křížmo. Biřmovanci s kmotry přistupují jednotlivě k celebrantovi nebo celebrant sám chodí od jednoho k druhému. Kmotr položí pravou ruku na rameno biřmovance. Celebrant namočí špičku palce pravé ruky do křížma, udělá biřmovanci kříž na čele a přitom říká: „N., přijmi pečeť daru Ducha Svatého.“ a biřmovaný odpoví: „Amen.“ Celebrant dále řekne: „Pokoj tobě.“ a biřmovaný odpoví: „I s tebou.“¹¹¹ Česká verze rituálu však neuvádí, že by biřmovanec měl cokoli odpovědět na pozdrav celebranta.¹¹²

Text modlitby *Deus omnipotens*, kterou se celebrant modlí se vztaženýma rukama nad všemi biřmovanci, pochází ze 7. století a nalezneme ji v *Gelasianum vetus*, ačkoli její kořeny sahají pravděpodobně až k Ambrožovi. Po úvodním oslovení Boha Otce následuje anamnetická část, v níž se rozpomínáme na skutečnost křtu a na to, co Bůh již vykonal. V epikletické části zaznívá prosba, aby Bůh seslal na biřmovance Přímlyvce Ducha Svatého a daroval jim všech

¹¹⁰ Srov. TICHÝ, SOUKAL, *Křest, biřmování, eucharistie*, s. 188.

¹¹¹ Srov. *Ordo initiationis christianae adultorum*, s. 86–88.

¹¹² Srov. *Uvedení do křesťanského života*, s. 127.

sedm darů Ducha Svatého. Celá modlitba je zakončena christologickou konkluzí. Přítomní se k modlitbě celebranta přidají aklamací Amen.¹¹³

Formule doprovázející pomazání byly velmi jednoduché, christologické nebo trojiční. Například v *Gelasianum vetus* ze 7. století se nachází christologická formule: „Znamení Kristovo k životu věčnému.“ Od 12. století se v západních liturgických knihách setkáváme stále více s trojiční formulí, jejíž používání brzy převládlo. Dokladem této skutečnosti je pontifikál Viléma Duranda ze 13. století, kde papež dělá křížem biřmovanci kříž na čele se slovy: „Jene, nebo jakým jiným jménem jej osloví, označuji tě znamením kříže a biřmuji tě křížem spásy ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého. Amen.“¹¹⁴ Také formule používaná až do reformy Pavla VI. zněla: „*Confirmo et consigno te in nomine Patris, Filii et Spiritus Sancti. Amen.*“ Papež Pavel VI. ji v roce 1971 apoštolskou konstitucí *Divinae consortium naturae* nezměnil, ale zcela opustil a nahradil formulí z východního ritu, jejíž kořeny sahají do 5. století: „Přijmi pečeť daru Ducha svatého.“¹¹⁵

2.1.11 Obnova křestního vyznání

Obnova křestního vyznání se koná po skončení křtu nebo biřmování, leda že by z důvodu velkého počtu čekatelů křtu proběhla již po vyznání víry čekatelů křtu. Všichni stojí se svícemi zapálenými od paškálu na svých místech. Celebrant nejprve osloví přítomné a vyzve je, aby se zřekli zlého ducha a vyznali víru v Ježíše Krista, a tak obnovili své křestní závazky. Následují otázky na zřeknutí se Zlého a vyznání víry, které jsou totožné jako na čekatele křtu před samotným udílením křtu. Po vyznání víry celebrant zakončí obnovu modlitbou a pokropí lid požehnanou křestní vodou. Během kropení lidu se zpívá antifona

¹¹³ Srov. TICHÝ, SOUKAL, *Křest, biřmování, eucharistie*, s. 208.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 221.

¹¹⁵ Srov. tamtéž, s. 220–221.

Vidi aquam nebo jiný zpěv mající křestní charakter.¹¹⁶

Obnova křestního vyznání byla přidána do velikonoční vigilie až při reformě této vigilie papežem Piem XII. v polovině 20. století. Oproti současnému průběhu obsahovala navíc společnou modlitbu Otčenáše s příslušnou admonicí kněze po otázkách na víru.¹¹⁷

V admonici před obnovou křestního vyznání zaznívá v první větě myšlenka, že skrze velikonoční tajemství (*per paschale mysterium*) jsme ve křtu s Kristem pohřbeni a spolu s ním také vstaneme k novému životu. „Ježíšovo velikonoční tajemství, zahrnující jeho utrpení, smrt, zmrtvýchvstání a oslavení, je středem křesťanské víry, protože výkupnou smrtí Ježíše Krista, Božího Syna, byl jednou provždy splněn Boží plán spásy.“¹¹⁸ Do tohoto velikonočního tajemství jsme byli zapojeni přijetím křtu a biřmování.¹¹⁹ Druhá část první věty admonice je odkazem na slova svatého Pavla, která zazněla při četbě epištoly této vigilie z 6. kapitoly listu Římanům. Věřící jsou tedy vyzváni, aby po skončení postního snažení, obnovili své křestní vyznání, při kterém se kdysi zřekli Satana a jeho skutků, a slíbili sloužit Bohu v jeho svaté církvi.¹²⁰

„Pokropení věřících vodou je stará forma připomínky křtu, přežívající dále též v nedělních ‚*Asperges*‘ (Pokrop mě, Pane).“¹²¹ Historický vývoj obřadu *asperges* vychází z rituálního omývání a kropení očišťující povahy. Na přelomu 6. a 7. století se objevil zvyk ve dnech udílení křtu, tedy o Bílé sobotě a vigilii Letnic, kropit věřící křestní vodou. V 9. století Rabanus Maurus (784–856)

¹¹⁶ Srov. *Český misál*, s. 182–183.

¹¹⁷ Srov. RIGHETTI, *Manuale di storia liturgica: Vol. II, L'anno liturgico, il breviario*, s. 274–275.

¹¹⁸ *Kompendium katechismu katolické církve*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006, s. 46.

¹¹⁹ Srov. KONGREGACE PRO BOHOSLUŽBU A SVÁTOSTI, *Příprava na velikonoční svátky a jejich slavení*, Praha: Sekretariát České biskupské konference, 2001, č. 80.

¹²⁰ Srov. *Missale Romanum 2002*, s. 372.

¹²¹ ADAM, *Liturgický rok*, s. 86.

zdůraznil očištný a apotropaický¹²² charakter kropení vodou. Postupem času bylo kropení spojeno s konkrétními liturgickými úkony a okolo 11. století začalo být kropení spojené se mší svatou interpretováno jako památka křtu, o čemž svědčí také komentář k liturgii mše svaté a liturgickému roku od Ruperta z Deutz (1075–1129). Ve 12. a 13. století byl *asperges* běžný před každou nedělní mší svatou a byl považován za připomínku křtu. Na konci středověku v souvislosti se zkracováním mše zmizela praxe nedělního *asperges*. Protestanté se v 16. století vymezovali proti kropení svěcenou vodou, neboť v něm viděli opakování křtu. V potridentském misále bylo kropení vodou zařazeno přede mší svatou jako úkon kajícího. Šlo tedy o očištění, nikoli o připomínku křtu. Posvátná kongregace obřadů v roce 1969 při vysvětlování významu *asperges* zdůraznila jeho teologický kontext spojený s nedělí a připomínkou křtu. V misále z roku 1970 byla obřadu *asperges* dána explicitně symbolika křtu. V jeho dodatku se nachází *Ordo ad faciendam et aspergendam aquam benedictam*, jehož první rubrika jasně říká, že se může konat kropení požehnanou vodou na památku křtu.¹²³ I dnes tak může být o nedělích nahrazen úkon kajícího kropením lidu svěcenou vodou.¹²⁴

Modlitba kněze po vyznání víry, která uzavírá obnovu křestního vyznání nejprve připomíná, že nás Bůh znovuzrodil z vody a Ducha Svatého a dal nám odpuštění hříchů. Následně prosí, aby nás on sám zachoval ve své milosti pro život věčný, a to v Ježíši Kristu našem Pánu.¹²⁵

Během kropení lidu se neofyté vrátí na svá místa mezi věřící. Pokud požehnání křestní vody neprobíhalo v baptisteriu, jáhen a přísluhující uctivě odnesou nádobu s vodou do křtitelnice. Po kropení lidu se celebrant vrátí

¹²² To znamená nadaný magickou mocí zabránit vlivu zla, zlé moci.

¹²³ Srov. *Missale Romanum 2002*, s. 1249.

¹²⁴ Srov. Piotr KULBACKI, „The Memory of Baptism in the Introductory Rites of the Holy Mass,“ *Roczniki Teologiczne* 62, č. 8 (2015): 57–70.

¹²⁵ Srov. *Missale Romanum 2002*, s. 373.

k sedes, vynechá se vyznání víry a následují přímluvy, kterých se poprvé účastní neofyté.¹²⁶ Jelikož přímluvy při vigilií nejsou v ničem odlišné od běžných přímluv, nebudu se jimi zde podrobněji zabývat.

¹²⁶ Srov. tamtéž, s. 374.

3 BENEDICTIO KŘESTNÍ VODY

V této kapitole se zaměřím na modlitbu žehnání křestní vody během velikonoční vigilie. Nejprve krátce představím historii žehnání vody ke křtu, poté se blíže podívám na starobylou modlitbu používanou před Druhým vatikánským koncilem a současnou podobu žehnací modlitby. U současné žehnací modlitby poukáži také na její biblické inspirace.

Modlitba žehnání křestní vody patří mezi jednu ze tří takzvaných eulogických modliteb zaznívajících během velikonoční vigilie.¹²⁷ Přestože ji nahlas přednáší předsedající sám, jedná se o modlitbu všech shromážděných, neboť je přednášena jménem celého společenství. Eulogická modlitba se skládá ze dvou hlavních částí. První z nich je anamnetická, v níž jsou připomínány Boží činy v dějinách spásy za účelem oslavy Boží lásky a věrnosti. Na ni navazuje a z ní vychází druhá – epikletická část, která obrací naši pozornost od minulosti k přítomnosti. Jejím obsahem je prosba o Boží spásné dary a součástí je zmínka o Duchu Svatém, neboť úzce chápaná epikleze je prosbou k Otci o darování Ducha Svatého. Modlitba je rámována anaklézí, v níž je osloven adresát příslušné modlitby, a doxologií, která je uzavřením celé modlitby a je nejčastěji trinitární.¹²⁸

Je také dobré hned na začátku připomenout, že modlitbou nedochází k nějakému proměnění vody, ale účelem modlitby je připravit společenství věřících a také čekatele křtu na udílení svátosti křtu. Jako důkaz této skutečnosti lze uvést rubriku Křestních obřadů, která umožňuje žehnat i tekoucí vodu v baptisteriu.¹²⁹

¹²⁷ Srov. KUNETKA, „Velikonoční vigilie: poznámky i podněty,“ s. 101.

¹²⁸ Srov. František KUNETKA, *Úvod do liturgie svátostí*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001, s. 221–227.

¹²⁹ Srov. tamtéž, s. 229.

3.1 HISTORIE ŽEHNÁNÍ KŘESTNÍ VODY

Je celkem jisté, že v prvních staletích neexistovalo speciální požehnání křestní vody, neboť, jak předepisuje například *Didaché*, měla být ke křtu používána živá, tedy tekoucí voda. Záhy však dochází k tomu, že se na základě liturgicko-teologického rozpracování určitých biblických textů začal nad křestní vodou vzývat Bůh. Příkladem takového textu může být dvacátý druhý verš z desáté kapitoly listu Židům, kde autor vyzývá, abychom před Boha předstupovali „s tělem obmytým čistou vodou“.¹³⁰ Již v druhé polovině 2. století Klement Alexandrijský citující slova gnostika Theodota a svatý Irenej odkazující na zvyk gnostické sekty Marcosiánů předpokládají, že voda určená ke křtu byla v těchto heretických kruzích předmětem speciální rituální přípravy. V katolickém prostředí byl pravděpodobně prvním, kdo mluví o modlitbě nad vodou ke křtu, Tertulián, který ve svém spise *De baptismo* hovoří o takzvané božské invokaci. Touto invokací myslel pravděpodobně epikletickou formuli, jíž lze najít ve všech liturgiích a na níž velmi důrazně trvali Otcové 4. a 5. století. Na začátku 3. století svatý Cyprián říká, že vzýváním Boha má být voda očištěna od vlivů zlého ducha, má přijmout sílu Ducha a tím také schopnost posvěcovat pokřtěné.¹³¹ Lze tedy říct, že požehnání vody ve formě jednoduché modlitby obsahující nejprve slova díky za dar vody a poté prosbu o očištění a požehnání této vody se objevilo někdy na přelomu 2. a 3. století.¹³² Také v *Traditio apostolica*, pocházejícím z počátku 3. století, je zmínka o modlitbě nad vodou před udílením křtu.¹³³ Svatý Basil Veliký ve svém díle *De Spiritu Sancto* říká, že tento druh požehnání vody má apoštolskou tradici. Righetti však uvádí, že toto Basillovo tvrzení nemá žádný pozitivní základ.¹³⁴

¹³⁰ Žid 10, 22.

¹³¹ Srov. RIGHETTI, *Manuale di storia liturgica: Vol. IV I sacramenti. I sacramentali*, s. 97–98.

¹³² Srov. TICHÝ, SOUKAL, *Křest, biřmování, eucharistie*, s. 149.

¹³³ Srov. HIPPOLYT ŘÍMSKÝ, *Apoštolská tradice*, Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2000, s. 32.

¹³⁴ Srov. RIGHETTI, *Manuale di storia liturgica: Vol. IV I sacramenti. I sacramentali*, s. 97.

Pravděpodobně nejstarším prvkem spojeným s žehnáním vody je prosba za očištění vody, tedy jistá forma exorcismu. Tertulián ve svém spise *De baptismo* tvrdí, že voda se stává lékem zásahem anděla, který připravuje cestu pro působení Ducha Svatého. Podobně i svatý Cyprián říká, že je potřeba, aby voda byla nejdříve očištěna knězem a poté může smýt hříchy čekatele křtu. Na základě výroku svatého Augustina, že bez posvěcení ve jménu Krista neexistuje žádná voda spásy, byla voda považována za prvek, který sám o sobě nemá žádné duchovní účinky. Voda byla také pod vlivem pohanství považována za sídlo různých zlých duchů, a proto bylo potřeba, aby žehnání vody mělo i exorcistní charakter.¹³⁵ S exorcismem se však poprvé setkáváme v křesťanském gnostickém prostředí, a tudíž je možné, že odpovídal jejich náboženským představám. V zařazení exorcismu před nebo až po požehnání vody se různé liturgické tradice lišily.¹³⁶ Jak etiopská recenze *Traditia*, tak také milánský arcibiskup Ambrož kladou exorcismus před žehnací modlitbu vody.¹³⁷

Modlitbu k požehnání vody nalezneme již v nejstarší liturgické knize římské tradice, takzvaném *Sacramentarium Veronense* pocházejícím ze 6. století. Tradice klade vznik sakramentáře do doby pontifikátu papeže Lva I. Velikého (440–461), který se osobně měl podílet na některých modlitbách, a proto je některými nazýván *Leonianum*.¹³⁸ Někteří autoři vyslovili hypotézu, že by text modlitby mohl sahát až k Tertuliánovi. Avšak tuto hypotézu by bylo potřeba blíže prozkoumat.¹³⁹ Žehnací modlitba v tomto sakramentáři zněla:

„Praecem tibi fundimus domine, rerum genitur aeternae, omnipotens deus, cuius spiritus ferebatur super aquas, cuius oculi excelsi aspexerunt super Iordanen fluium, dum tinguiret Iohannes in paenitentia confitentes peccata

¹³⁵ Srov. tamtéž, s. 98.

¹³⁶ Srov. TICHÝ, SOUKAL, *Křest, biřmování, eucharistie*, s. 150.

¹³⁷ Srov. RIGHETTI, *Manuale di storia liturgica: Vol. IV I sacramenti. I sacramentali*, s. 99.

¹³⁸ Srov. KOPEČEK, *Fundamentální liturgika*, s. 90–91.

¹³⁹ Srov. TICHÝ, SOUKAL, *Křest, biřmování, eucharistie*, s. 149.

sua. Ideoque petimus sanctam gloriam tuam, ut sit absconsa manus tua in hanc aquam; ut emundes et purifices interiorem hominem, qui baptizantur ex ea, et mortiferis delectis renascatur ac reuiuiscat per hominem nouum, creatum in Christo Iesu: cum quo uiues et regnas in unitate spiritus sancti in saecula.“¹⁴⁰

3.2 FORMULE ŽEHNÁNÍ DO DRUHÉHO Vatikánského koncilu

Do Druhého vatikánského koncilu se používala pro žehnání křestní vody formule, kterou lze najít již v *Gelasianum vetus* a také v *Gregorianum-Hadrianum*, i když její jednotlivé části byly časem upraveny.¹⁴¹ Je zajímavé, že některé formulace obsažené v žehnací modlitbě se shodují s kázáními pocházejícími pravděpodobně od svatého Petra Chrysologa, který byl ravennským biskupem v první polovině 5. století. Mohlo by se tedy zdát, že modlitba byla přejata do římské tradice právě z Ravenny. Alexandr Olivar, mnich z Montserratu a znalec Chrysologova díla, však uvádí, že naopak v Ravenně používali římskou modlitbu, a právě proto ji Chrysolog cituje ve svém kázání. To by tedy ukazovalo na skutečnost, že nejstarší části žehnací modlitby pocházejí nejpozději ze začátku 5. století.¹⁴²

Samotná formule lze rozložit do pomyslných šesti celků. Formule žehnací modlitby byla nejpozději od Tridentského koncilu opatřena notami a pokud rubriky nestanovily v jednotlivých částech jinak, kněz ji měl se sepjatýma rukama zpívat stejným nápěvem, jaký se používal na prefaci (*in modum praefationis*).¹⁴³

Samotnou žehnací formuli předcházela osobní apologie neboli úvodní

¹⁴⁰ Srov. Leo EIZENHÖFER, Petrus SIFFRIN, Leo Cunibert MOHLBERG, ed., *Sacramentarium Veronense*, Roma: Casa editrice Herder, 1966, s. 170.

¹⁴¹ Srov. RIGHETTI, *Manuale di storia liturgica: Vol. IV I sacramenti. I sacramentali*, s. 99.

¹⁴² TICHÝ, SOUKAL, *Křest, biřmování, eucharistie*, s. 154.

¹⁴³ Srov. *Missale Romanum 1570*, s. 102.

modlitba, ve které kněz prosil Boha, aby byl přítomen a on sám jednal.¹⁴⁴ *Ordo romanus XI* přidává před tuto modlitbu pozdrav kněze „*Dominus vobiscum*“, na který lid odpovídal „*Et cum spiritu tuo*.“¹⁴⁵ Jak jsem zmínil v předchozí kapitole, tato modlitba se s drobnými změnami nyní používá jako závěrečná modlitba po litaniích v případě, že je při velikonoční vigílii udělován křest. Není tedy již součástí samotného požehnání vody, ale završuje předchozí část – litanie ke všem svatým.¹⁴⁶

3.2.1 Úvodní dialog

Tento úvodní dialog, který je stejný jako dialog před prefací, byl přidán do gregoriánských sakramentářů 9. století pravděpodobně Alcuinem. Ten chtěl přidáním tohoto úvodního dialogu na začátek a epikleze na konec žehnacích formule připodobnit žehnání vody k eucharistické anafoře.¹⁴⁷ Tento dialog byl s následujícím textem posvěcení vody spojen těmito slovy: „*Vere dignum et justum est, aequum et salutare, nos tibi semper et ubique gratias agere: Domine sancte, Pater omnipotens, aeternae Deus*.“¹⁴⁸ Jedná se o typickou první strofu všech tehdejších prefací.

3.2.2 Posvěcení vody

Text formule je nejprve anamnetickou připomínkou paradigmatické křestní symboliky starověku. Připomínají se prvotní vody, jež lze díky působení Božího ducha považovat za prvotní matici každého stvoření a také za obraz nového stvoření uskutečňovaného v duších skrze vodu a Ducha Svatého. Další připomínkou jsou vody potopy trestající hříchy světa a předznamenávající vody křtu, skrze které dochází ke smývání hříchu a zrození k novému životu. Živé vody Siónu jsou znamením čistoty a plodnosti a stávají se v církvi, jakožto

¹⁴⁴ Srov. RIGHETTI, *Manuale di storia liturgica: Vol. IV I sacramenti. I sacramentali*, s. 99.

¹⁴⁵ Srov. ANDRIEU, ed., *Les ordines romani II. Ordo romanus XI*, s. 445.

¹⁴⁶ Srov. *Český misál*, s. 178.

¹⁴⁷ Srov. RIGHETTI, *Manuale di storia liturgica: Vol. IV I sacramenti. I sacramentali*, s. 99.

¹⁴⁸ Marian SCHALLER, ed., *Římský misál*, Praha: Dědictví Svatojánské, 1931, s. 509.

novém Siónu, pramenem přinášejícím radost z milosti. Dále modlitba pokračuje vzýváním Ducha Svatého na církev a vodu, aby z tajemného spojení těchto dvou věcí vzešlo nové nebeské potomstvo, které je obnovené pro nový život. Je zde obraz církve jako matky, která může každého, nehledě na pohlaví a stáří, obnovit ke stejnému dětství. Křestní pramen je potom mateřským lůnem, v němž se skrze Ducha Svatého rodí nové děti Boží.¹⁴⁹

Při této modlitbě byly do pramene ponořovány dvě fakule, které nesli dva podjáhni. Toto gesto mělo vyjádřit tajemné spojení těchto dvou živlů. Následně byly dvě fakule nahrazeny jedinou velikonoční svící, která byla ponořována do vody až při epiklezi. Gesto ponoření dvou svící do tvaru kříže bylo nahrazeno znamením kříže, které udělal ve vodě rukou celebrant.¹⁵⁰ Schaller vysvětluje toto gesto následovně: „Kněz rozděljuje nyní rukou vodu v podobě kříže, aby tím naznačil, že s kříže roztekla se drahocenná krev do všech čtyř úhlů světa. Mocí kříže nabývá voda schopnosti sloužiti k obnově duší.“¹⁵¹

3.2.3 Exorcismus vody

Formule exorcismu navazuje na formuli konsekrace vody slovy „Tedy daleko odtud (*Procul ergo hinc*)“. Nejprve kněz prosí, ať jsou nečistý duch a nepravost ďábelské lži daleko od tohoto místa a také ať nepřítel nestrojí úklady, tajně se nevplíží a neškodí jedem. Následuje prosba za vodu, aby byla prosta útoků Zlého, zbavena nepravosti a stala se živým, obnovujícím a oživujícím pramenem. Formulí završuje prosba, kéž skrze Ducha Svatého každý, kdo bude pokřtěn, dosáhne milost očištění.¹⁵² Při prosbě za vodu se kněz dotýká dlaní vody, „aby ji svou kněžskou mocí posvětil a takřka v držení pojal, neboť jest určena teď jen pro svaté úkony“.¹⁵³

¹⁴⁹ Srov. RIGHETTI, *Manuale di storia liturgica: Vol. IV I sacramenti. I sacramentali*, s. 100.

¹⁵⁰ Srov. tamtéž, s. 100.

¹⁵¹ SCHALLER, ed., *Římský misál*, s. 510.

¹⁵² Srov. tamtéž, s. 510–511.

¹⁵³ Tamtéž, s. 511.

3.2.4 Požehnání vody

Požehnání vody je formulováno v jednotném čísle. V první části je voda žehnána skrze Boha Otce, který je označen jako Bůh živý, pravý a svatý. Po vyslovení každého označení Otce udělá kněz rukou ve vodě kříž. Následně je připomínáno 5 paradigmát ze Starého zákona: oddělení vody a země, Duch vznášející se nad vodami chaosu, 4 řeky ráje, hořká voda z Mary a voda tryskající ze skály. Po slovech o oddělení vody od souše kněz rozdělával rukou vodu a rozléval ji do všech světových stran, aby tak viditelně odkázal na Kristův misijní příkaz.¹⁵⁴ Druhá část se zaměřuje na Ježíše Krista, Syna Božího, a je připomenuto dalších 5 paradigmát, ale tentokrát z Nového zákona: zázrak v Káně Galilejské, Ježíš kráčející po vodě, křest v Jordánu, krev a voda vytékající z Kristova probodeného boku a příkaz daný apoštolům, aby učili a křtili národy ve jménu celé Nejsvětější Trojice. Závěr formule se v římské tradici nezachoval, ale můžeme jej najít v modlitbě používané v Miláně. Přestože modlitba začíná *Benedico te*, jedná se pravděpodobně podle skladby textu o druhý exorcismus. V průběhu času byl původní typicky exorcistní začátek *Adjuro te* změněn na *Benedico te*.¹⁵⁵

3.2.5 Epikleze

Epikleze navazuje na poslední zmíněné novozákonní paradigma, které se církev spolu se svými věřícími chystá plnit. Tato myšlenka je vyjádřena v první části epikleze, kterou má kněz podle rubriky v misále recitovat a nikoli zpívat jako všechny zbylé části modlitby. Po úvodní formuli kněz třikrát dechne do vody ve znamení kříže. Toto gesto přešlo do římské liturgie v pontifikátu Viléma Duranda ze 13. století a původně pochází z tradice galikánské. Následovala modlitba, kterou kněz opakoval třikrát a při každém zpěvu ji zvyšoval o tón. Při každém zvýšení ponořoval paškál do větší hloubky křestního pramene. Paškál

¹⁵⁴ Srov. tamtéž.

¹⁵⁵ Srov. RIGHETTI, *Manuale di storia liturgica: Vol. IV I sacramenti. I sacramentali*, s. 101.

ponořovaný do vody měl znázorňovat Krista, který je plný Ducha Svatého.¹⁵⁶ Poté kněz třikrát dýchal na křestní pramen do tvaru řeckého písmene ψ, které připomínalo kříž a také ukřižovaného Krista. Tímto gestem se mělo naznačit společné působení Krista a Ducha Svatého.¹⁵⁷ Raný středověk spatřoval v této trojstranné insuflaci vody do tvaru písmene ψ symbol stromu života vyrůstajícího z křestního pramene nebo také apotropaické znamení, které zobrazuje symbolickou holubici Ducha Svatého.¹⁵⁸ Toto gesto nemělo exorcistní charakter, ale mělo symbolizovat sestoupení Ducha Svatého do křestní vody, její nasycení ctnostmi a předání duchovní generativní síly. V biblické terminologii byl právě dech vyjádřením Božího Ducha.¹⁵⁹

Epikleze je uzavřena epilogem, který připomíná křest a Ježíšovo kněžské prostřednictví. Závěrečná konkluze „*qui venturus est judicare vivos et mortuos et saeculum per ignem*“ je galikánského původu.¹⁶⁰ Součástí požehnání vody je pravděpodobně od 7. století, neboť je dosvědčena již v *Gelasianum vetus*.¹⁶¹ Lid se k této modlitbě přidal zvoláním Amen.

3.2.6 Vlití svatých olejů

Vlití křížma do křestního pramene je zmiňováno již v *Ordo romanus XI*, jehož rubriky předepisují, aby kněz po požehnání pramene vлил do vody křížmo ve tvaru kříže, smíchal jej s vodou svou rukou a následně pokropil pramen nebo kolemstojící lid. Teprve v gregoriánských sakramentářích 9. století se setkáváme s formulí doprovázející vlévání křížma do vody. Při reformě papeže Pia V. se do Římského misálu dostává také zvyk vlévání oleje katechumenů do

¹⁵⁶ Srov. SCHALLER, ed., *Římský misál*, s. 512.

¹⁵⁷ Srov. tamtéž.

¹⁵⁸ Srov. RIGHETTI, *Manuale di storia liturgica: Vol. IV I sacramenti. I sacramentali*, s. 103.

¹⁵⁹ Srov. tamtéž, s. 102.

¹⁶⁰ Srov. tamtéž.

¹⁶¹ Srov. MOHLBERG, EIZENHÖFER, SIFFRIN, ed., *Liber Sacramentorum Romanae Ecclesiae Ordinis Anni Circuli*, s. 74.

pramene spolu s křížem, ačkoli byl znám již od doby pozdního středověku.¹⁶² Důvodem vlévání oleje do vody byla podle některých autorů její parfemizace, nicméně je možné vidět původ tohoto gesta v praxi gnostické sekty valentiniánů, kteří podle svědectví Ireneje z Lyonu v jeho spise *Adversus haereses* křtili směsí vody a oleje.¹⁶³

Tridentský misál nařizoval před vléváním olejů, aby jeden z asistujících kněží pokropil lid požehnanou vodou a jeden z přísluhujících odebral vodu pro kropení domů a jiných míst.¹⁶⁴ Tato rubrika byla změněna při reformě Pia XII. tak, že před vléváním olejů kněz již nekropil lid, ani neodebíral vodu pro kropení domů, ale odebral jen vodu pro pokropení lidu následující po obnově křestních závazků.¹⁶⁵

Tridentský misál předepisoval trojí vlévání oleje do křestní vody¹⁶⁶, které bylo zachováno i po reformě Pia XII.¹⁶⁷ a bylo zrušeno až po Druhém vatikánském koncilu. Každé vlévání bylo doprovázeno modlitbou. Nejprve byl vléván olej katechumenů s prosbou, aby se olejem spásy posvětil a oplodnil křestní pramen pro všechny, kteří z něj budou znovuzrozeni. Následně se vlévalo do pramene trochu křížma s prosbou, aby se vlití křížma Ježíše Krista a Ducha Utěšitele stalo ve jménu Trojice. Jako poslední byly vlévány oba oleje najednou s prosbou, aby se smíšení olejů a křestní vody stalo také ve jménu Trojice. Po vyslovení jednotlivé božské osoby během této poslední prosby udělal kněz rukou nad vodou kříž.¹⁶⁸

¹⁶² Srov. RIGHETTI, *Manuale di storia liturgica: Vol. IV I sacramenti. I sacramentali*, s. 102–103.

¹⁶³ Srov. TICHÝ, SOUKAL, *Křest, biřmování, eucharistie*, s. 151.

¹⁶⁴ Srov. *Missale Romanum 1570*, s. 105.

¹⁶⁵ Srov. *Missale Romanum: ex decreto sacrosancti concilii tridentini restitutum summorum pontificum cura recognitum*, Novi eboraci: Benzinger Brothers, 1962 (dále *Missale Romanum 1962*), s. 209–210.

¹⁶⁶ Srov. *Missale Romanum 1570*, s. 105.

¹⁶⁷ Srov. *Missale Romanum 1962*, s. 209–210.

¹⁶⁸ Srov. tamtéž.

3.3 SOUČASNÁ MODLITBA K ŽEHNÁNÍ KŘESTNÍ VODY

Obřady Uvedení do křesťanského života nabízí celkem tři způsoby „svěcení vody“.¹⁶⁹ První způsob je identický s modlitbou obsaženou v Římském misále, která je spjata s velikonoční vigilií. Místo ponoření paškálu do vody se kněz pouze dotýká vody pravou rukou. Další dva způsoby, které mají dialogickou formu, byly přidány po Druhém vatikánském koncilu¹⁷⁰ a používají se „v době velikonoční, má-li celebrant vodu posvěcenou při velikonoční vigilií, aby při slavení křtu nechyběl prvek díkůvzdání a proseb.“¹⁷¹ V následujícím textu se budu věnovat pouze modlitbě užívané během velikonoční vigilie.

Při reformě obřadů po Druhém vatikánském koncilu byla upravena také starobylá modlitba žehnání vody. Autorem návrhu její současné podoby je liturgista a profesor z Münsteru Emil Lengeling.¹⁷² Modlitba byla výrazně zkrácena tím, že byl vypuštěn galikánský přídavek, který zahrnoval výše popsané požehnání vody, epiklezi a vlití křížma, potažmo olejů. Avšak připomínka Kristova křtu, jeho smrti na kříži a misijního poslání apoštolů byla přidána do původní římské anamnéze. Došlo také k přeformulování částí obsahujících janovskou teologii křtu, která chápala křest jako nové stvoření, tak, aby bylo zdůrazněno chápání křtu jako smrti a zmrtvýchvstání, což odpovídá teologii křtu u svatého Pavla. Byl také odstraněn úvodní dialog, jenž se dnes užívá jen u modliteb s obětním charakterem, tedy u eucharistické modlitby a zpěvu Exultet.¹⁷³ S těmito změnami souvisí i omezení nejružnějších gest doprovázejících tuto žehnací modlitbu. V současnosti pronáší kněz modlitbu stejně jako v minulosti se sepjatýma rukama.¹⁷⁴

¹⁶⁹ Srov. *Uvedení do křesťanského života*, s. 114–118.

¹⁷⁰ Srov. TICHÝ, SOUKAL, *Křest, biřmování, eucharistie*, s. 149.

¹⁷¹ *Uvedení do křesťanského života*, s. 118.

¹⁷² Srov. KUNETKA, *Úvod do liturgie svátostí*, s. 228.

¹⁷³ Srov. TICHÝ, SOUKAL, *Křest, biřmování, eucharistie*, s. 155.

¹⁷⁴ Srov. *Český misál*, s. 178.

3.3.1 Anakléze

Úvodní oslovení všemohoucího a věčného Boha je rozšířeno o výpověď týkající se jeho neviditelné moci, která je příčinou toho, že svátosti jsou viditelným znamením jeho milosti.¹⁷⁵ Hned na začátku žehnací modlitby je tak připomenuta klasická definice svátostí jako vnímatelných a účinných znamení Boží milosti, která byla ustanovena Kristem a svěřena církvi.¹⁷⁶ Pouze skrze vtělené Boží Slovo – Ježíše Krista lze zakusit uzdravující moc a lásku neviditelného Boha. Kristovo lidství je pro nás viditelné a účinné znamení přítomnosti a působení Boha, kterého nevidíme. Ježíš je jediným prostředníkem mezi Bohem a lidmi (srov. 1 Tim 2,5).¹⁷⁷ Boží milost má svůj pramen ve velikonočním tajemství Kristova utrpení, smrti a zmrtvýchvstání. A za předpokladu, že jsou věřící připraveni, posvěcuje tato milost skrze liturgii svátostí téměř každou jejich životní událost.¹⁷⁸

3.3.2 Anamnéze

Tato část nejprve připomíná význam vody při stvoření a poté se věnuje událostem dějin spásy, ve kterých voda sehrála důležitou roli. Je zajímavé, že v latinské verzi modlitby každé starozákonní paradigma začíná oslovením Boha Otce a všechna novozákonní paradigmata jsou shrnuta za jediným oslovením Otce.¹⁷⁹

Jako první je připomínána událost stvoření, při níž se Boží Duch vznášel nad vodami a Bůh vložil do vody požehnání a život.¹⁸⁰ Toto téma také zaznívá v prvním z nabídnutých čtení pro bohoslužbu slova velikonoční vigilie z knihy Genesis (Gn 1,1–2,2). Voda je v něm nejprve představena jako součást chaosu,

¹⁷⁵ Srov. tamtéž.

¹⁷⁶ Srov. *Kompendium katechismu katolické církve*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006, čl. 224.

¹⁷⁷ Srov. TICHÝ, SOUKAL, *Křest, biřmování, eucharistie*, s. 32.

¹⁷⁸ Srov. SC 61.

¹⁷⁹ Srov. *Missale Romanum 2002*, s. 367.

¹⁸⁰ Srov. *Český misál*, s. 179.

který není slučitelný se životem a nad nímž se vznáší tvůrčí Duch Boží (srov. Gn 1,2). Až Božím zásahem je voda naplněna nejrůznějšími živočichy (srov. Gn 1,20), kteří dostanou od Boha požehnání s výzvou, aby se plodili a množili a tak naplnili vody (srov. Gn 1,22).¹⁸¹

Jako druhá je připomínána událost potopy světa popsána v šesté až deváté kapitole Genesis, při níž se voda stala „znamením nové spravedlnosti a nového života.“¹⁸² Podle starověké představy k potopě dochází tak, že se prolomí obloha a tím vody oddělené při stvoření opět zatopí zemi a zničí veškeré stvoření. Potopa zničila hřích a umožnila začátek nového života, proto ji lze chápat jako předobraz spásy.¹⁸³ Dalším předobrazem spásy skrze křest spojeným s potopou je Noemova archa, protože „jen několik osob, celkem osm, se v ní zachránilo skrze vodu“ (srov. 1 Petr 3,20).¹⁸⁴

Poslední připomínanou starozákonní událostí je přechod Rudým mořem, který znamenal vysvobození izraelského národa z egyptského zajetí a Židé si ho každoročně připomínali během slavení velikonočních svátků. Díky tomu, že křest vyvádí člověka ze zajetí hříchu, může být přechod vodami Rudého moře považován za předobraz křtu. Tento příběh popsany ve 14. kapitole knihy Exodus je jediným povinným starozákonním textem v bohoslužbě slova velikonoční vigilie.¹⁸⁵ Josef Ratzinger k tomuto obrazu říká: „Jestliže křesťané pokládali průchod Rudým mořem za předobraz křtu, pak v popředí je nejprve symbolika smrti: moře se stává obrazem tajemství kříže. Aby se znovu narodil, musí člověk nejprve vstoupit s Kristem do ‚Rudého moře‘, sestoupit s ním do smrti, a pak se Vzkříšeným nově dospěje k životu.“¹⁸⁶ Toto paradigma bylo

¹⁸¹ Srov. CHALUPA, „Biblické základy modlitby pro žehnání křestní vody,“ s. 6.

¹⁸² *Český misál*, s. 179.

¹⁸³ Srov. CHALUPA, „Biblické základy modlitby pro žehnání křestní vody,“ s. 6.

¹⁸⁴ Srov. *Katechismus katolické církve*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, čl. 1219.

¹⁸⁵ Srov. KONGREGACE PRO BOHOSLUŽBU A SVÁTOSTI, *Příprava na velikonoční svátky a jejich slavení*, č. 85.

¹⁸⁶ Srov. BENEDIKT XVI., *Ježíš Nazaretský*, Brno: Barrister&Principal, 2011, s. 170.

přidáno do žehnací modlitby pravděpodobně až při reformě Druhého vatikánského koncilu, protože v předchozích verzích žehnací modlitby se nenachází.

První připomínanou novozákonní událostí je Ježíšův křest v řece Jordán a pomazání Duchem Svatým, kterého se mu při té příležitosti dostalo.¹⁸⁷ O této události nám svědčí všichni čtyři evangelisté (srov. Mt 3,13–17; Mk 1,9–11; Lk 3,21–22; Jan 1,29–34). Ježíš je skrze křest od Jana přiřazen k hříšníkům, jako Boží beránek na sebe přijímá hřích světa (srov. Jan 1,29.36). Celé Ježíšovo veřejné působení se odehrává mezi dvěma křty, neboť křest v Jordáně je ohlášením jeho křtu „ve smrti“ (srov. Lk 12,50; Mk 10,38).¹⁸⁸ Tím, že na Ježíšovi po křtu zůstává Duch, který se na počátku světa vznášel nad vodami, je naznačeno, že právě v něm je začátek nového stvoření. V tomto pomazání Duchem je možné také spatřovat naplnění Izaiášových slov o Hospodinově služebníkovi (srov. Iz 42,1), který je skrze Ducha uschopněn vykonat to, k čemu byl Bohem povolán a vyvolen.¹⁸⁹

Dále je připomínána scéna Ježíšova ukřižování, kdy mu z probodeného boku vytryskla krev a voda.¹⁹⁰ Katechismus katolické církve jasně říká, že „krev a voda, jež vytryskly z probodeného boku ukřižovaného Ježíše (srov. Jan 19,34), jsou znamením křtu a eucharistie, svátostí nového života (srov. 1 Jan 5,6–8).“¹⁹¹ Svatý Ambrož k tomuto tématu říká ve svém díle *De sacramentis*: „Uvaž, když jsi byl pokřtěn, odkud pochází křest, ne-li z Kristova kříže, z Kristovy smrti. Celé tajemství je v tom, že trpěl za tebe. V něm jsi vykoupen, v něm jsi spasen.“¹⁹²

¹⁸⁷ Srov. *Český misál*, s. 179.

¹⁸⁸ Srov. Augustin GEORGE, Pierre GRELOT, Jacques GUILLET, Marc-François LACAN a Xavier LÉON-DUFOUR, *Slovník biblické teologie*, Řím: Křesťanská akademie, 1991, s. 188–189.

¹⁸⁹ Srov. CHALUPA, „Biblické základy modlitby pro žehnání křestní vody,“ s. 6–7.

¹⁹⁰ Srov. *Český misál*, s. 179.

¹⁹¹ *Katechismus katolické církve*, čl. 1225.

¹⁹² Tamtéž, s. 321.

Nakonec je připomínán Ježíšův misijní příkaz daný apoštolům po jeho vzkříšení, aby šli, učili a křtili ve jménu Nejsvětější Trojice (srov. Mt 28,18–20; Mk 16,15–18).¹⁹³ „Dozvídáme se nejen, proč se křtí, ale příkaz zároveň umožňuje těm, kdo udělují křest, vstoupit do role Ježíšových učedníků. Zaměření na Otce, Syna a Ducha Svatého vylučuje úzce pojatý přístup, který by se opíral pouze o samotného Ježíše.“¹⁹⁴

3.3.3 Epikléze

Epikletická část začíná prosbou k Otci, aby shlédl na církve a otevřel „jí pramen vody, tryskající do života věčného“.¹⁹⁵ Jedná se o jasnou narážku na Ježíšovo setkání se Samařankou u studny (srov. Jan 4,5–26), při němž Ježíš ukazuje, že pouze v něm je zdroj všeho, co je nepostradatelné pro život člověka. On dokáže utišit žízeň po životě i touhu po věčném životě každého člověka bez rozdílu.¹⁹⁶

V dalších prosbách opět adresovaných Otci jsou celkem tři zmínky o Duchu Svatém. První z nich je v prosbě, aby Otcův svatý Duch učinil vodu znamením milosti jednorozeného Syna Božího. Pouze působením Ducha Svatého se voda, kterou vidíme, může stát znamením neviditelné Boží moci.¹⁹⁷

Dále se prosí, „ať svátost křtu smyje všechno staré a špatné, aby člověk stvořený k tvému obrazu, povstal z vody a z Ducha svatého k účasti na tvém životě“.¹⁹⁸ Člověk byl na počátku stvořen k obrazu Božímu (srov. Gn 1,26n) a skrze křest je tento obraz obnovován. Především apoštol Pavel ve svých listech popisuje předkřestní život člověka jako něco špatného a zastaralého (srov. 2 Kor 5,17; Ef 4,22). V druhé části této prosby zaznívá odkaz na rozhovor Ježíše

¹⁹³ Srov. *Český misál*, s. 179.

¹⁹⁴ CHALUPA, „Biblické základy modlitby pro žehnání křestní vody,“ s. 7.

¹⁹⁵ Srov. *Český misál*, s. 179.

¹⁹⁶ Srov. CHALUPA, „Biblické základy modlitby pro žehnání křestní vody,“ s. 7.

¹⁹⁷ Srov. *tamtéž*.

¹⁹⁸ *Český misál*, s. 179.

s Nikodémem, v němž Ježíš říká, že je třeba se znovu narodit z vody a z Ducha, abychom mohli vejít do nebeského království (srov. Jan 3,5).¹⁹⁹

Při prvních slovech poslední prosby epikleze může kněz dle vhodnosti jednou nebo třikrát ponořit do křestního pramene velikonoční svíci a během toho se modlí, aby skrze Syna do křestního pramene sestoupila síla Ducha Svatého.²⁰⁰ Následně drží paškál ve vodě a dále se modlí, „aby všichni, kdo budou ve křtu spolu s Kristem pohřbeni, ve křtu s ním také vstali ze smrti k životu“.²⁰¹ V této prosbě zaznívá naplno Pavlovská teologie křtu vyjádřená v šesté kapitole listu Římanům (srov. Řím 6,3–5) a také v listu Kolosanům (srov. Kol 2,12). Je zde stejně jako v první – anamnetické části využito paradoxu ke zvýraznění významu křtu.²⁰²

Watts říká, že „symbolika ponoření paškálu do ‚neposkvrněného lůna‘ pramene je nepochybně falická, i když jde zřejmě o formu, nikoli o obsah symbolu“²⁰³ a dodává, že některá středověká znázornění početí Krista se nebála ukazovat Ducha Svatého jako holubici mající zobák v trubici vedoucí pod sukně Panny Marie.²⁰⁴ Tato interpretace ponoření je mylná, neboť již v zápisu ze zasedání skupiny připravující obnovu eulogické modlitby nad vodou lze číst: „To, co se říká o smrti a vzkříšení s Kristem, je symbolizováno ponořením a pozdvižením svíce. Tak je navíc lépe možno vyhnout se ‚falické‘ interpretaci tohoto obřadu, která je u části historiků náboženství (i katolických). Tato interpretace, byť z historického hlediska špatná (protože, jak bylo řečeno, není žádný původní vztah mezi slovy a úkonem), přináší tento pokřivený názor proto, že kontext mluví o účinku znovuzrození (a část ‚preface‘ předtím o děloze).“²⁰⁵

¹⁹⁹ Srov. CHALUPA, „Biblické základy modlitby pro žehnání křestní vody,“ s. 7.

²⁰⁰ Srov. *Český misál*, s. 179–180.

²⁰¹ Tamtéž, s. 180.

²⁰² Srov. CHALUPA, „Biblické základy modlitby pro žehnání křestní vody,“ s. 7.

²⁰³ Alan W. WATTS, *Mýtus a rituál v křesťanství*, Praha: Nakladatelství Tomáše Janečka, 1995, s. 227.

²⁰⁴ Srov. tamtéž.

²⁰⁵ TICHÝ, SOUKAL, *Křest, biřmování, eucharistie*, s. 155, poznámka 493.

Ponoření velikonoční svíce do křestního pramene lze také vnímat jako gesto odkazující na Ježíše – Světlo k osvětlení pohanů (srov. Lk 2,32), který skrze vodu křtu vtahuje neofyta do tajemství své smrti a vzkříšení. Křest byl také označován jako osvětlení, neboť se jím neofyta stal dítětem světla. Ponoření paškálu během žehnání vody symbolizuje sestoupení Ducha Svatého na tuto vodu, i když svíce zůstává symbolem vzkříšeného Krista.²⁰⁶

Tichý uvádí, že paškál jako jediná velikonoční svíce se do římské liturgie dostala z mimořímských liturgií pravděpodobně během první třetiny 9. století, neboť z této doby máme doložené použití chvalo zpěvu *Laus cerei*, jímž se žehnala velikonoční svíce stojící u ambonu.²⁰⁷

Ritus ponoření paškálu do křestního pramene během velikonoční vigilie je poprvé doložen v Sakramentáři z Řezna nebo Prahy a také Sakramentáři z Reichenau, který byl zachován jako palimpsest. Oba sakramentáře vznikly pravděpodobně na přelomu 8. a 9. století a opíraly se o *Sacramentarium Gelasianum* typu S sepsaném v opatství svatého Galla pravděpodobně mezi lety 743 a 749.²⁰⁸ První zmínka o ponoření paškálu se nachází v Pražském či Řezenském sakramentáři, který lze na základě různých pasáží považovat za svědectví liturgické praxe v Ravenně, jež však byla s Římem úzce spojena. Rubrika o ponoření paškálu byla do sakramentáře dopsána druhotně pravděpodobně okolo roku 845, kdy došlo v Praze k obrácení prvních čtyř českých knížat.²⁰⁹ Amalarius v prvních dvou edicích *Liber Officialis* předepisuje při žehnání pramene ponoření svící neofytů na znamení biblického symbolu oblaku Ducha Svatého. Ve třetí edici z roku 835 místo toho nařizuje ponořovat

²⁰⁶ Srov. Clara VASSEUR, *Die reiche Symbolik der Osterkerze*, Beuron: Beuroner Kunstverlag, 2007, s. 66.

²⁰⁷ Srov. Radek TICHÝ, *Exultet: Historie a liturgie velikonočního chvalo zpěvu*, Praha: Krystal OP, 2018, s. 20–22.

²⁰⁸ Srov. Francesco MAZZITELLI, *Urget unda flammam: Il significato battesimale del cero pasquale*, Roma: Centro Liturgico Vincenziano, 2020, s. 111–112.

²⁰⁹ Srov. tamtéž, s. 113.

pouze velikonoční svíci.²¹⁰ Zda se ponořovala pouze velikonoční svíce nebo dvě svíce, záleželo na tom, která tradice v liturgických pramenech v období mezi 9. a 12. století převládla. Franská tradice ponořovala dvě svíce a germánská pouze svíci velikonoční.²¹¹ Vilém Durand ve svém pontifikálu z roku 1295 již předepisuje, aby byla při žehnání vody o vigilií ponořována pouze velikonoční svíce. Díky tomuto jeho pontifikálu se obřad ponoření paškálu při žehnání pramene rozšířil do celé latinské církve.²¹²

Gesto ponoření paškálu do křestního pramene lze označit jako typické pro velikonoční vigilií. Až do reformy Druhého vatikánského koncilu se po celý rok ke křtu používala voda požehnaná při poslední velikonoční vigilií.²¹³ Nyní je sice možné žehnat vodu ke křtu kdykoli během roku, ale gesto ponoření paškálu do vody je předepsáno výhradně během žehnání při velikonoční vigilií.

3.3.4 Doxologie

Žehnací modlitba je zakončena trinitární doxologií „*Qui tecum vivit et regnat in unitate Spiritus Sancti, Deus, per omnia saecula saeculorum.*“²¹⁴ V českém překladu je zmínka o Duchu Svatém z neznámého důvodu vynechána.²¹⁵

Zvoláním Amen, které pronáší všechen shromážděný lid po skončení doxologie se chce zdůraznit, že modlitba, kterou recitoval předsedající sám, je ve skutečnosti modlitbou celého společenství a vyrůstá z modlitby shromážděných věřících.²¹⁶

²¹⁰ Srov. tamtéž, s. 115–116.

²¹¹ Srov. tamtéž, s. 114–123.

²¹² Srov. tamtéž, s. 123–126.

²¹³ Srov. ADAM, *Liturgika*, s. 163.

²¹⁴ *Missale Romanum 2002*, s. 368.

²¹⁵ *Český misál*, s. 180.

²¹⁶ Srov. KUNETKA, *Úvod do liturgie svátostí*, s. 227.

ZÁVĚR

Cílem této diplomové práce bylo podat ucelenější pojednání o křestní liturgii v obřadech Veliké noci v praxi římské církve. Tento cíl byl dle mého názoru naplněn a to ze tří důvodů: za prvé byla představena historie křestní liturgie od starověku do reformy Druhého vatikánského koncilu; za druhé byla prezentována současná podoba křestní liturgie velikonoční vigilie; za třetí byla přiblížena eulogická modlitba nad vodou obsahující teologii křtu.

V první kapitole jsem pojednával o historickém spojení obřadu křtu s velikonoční vigilií. Z této kapitoly vyplývá, že v prvních staletích nebylo udělování křtu spojeno s konkrétní liturgickou slavností. Během 4. a 5. století se objevil na Západě východní zvyk křtít o Epifanii a svátcích svatých, ale papežové té doby se proti němu ohrazovali ve svých dopisech a promluvách. Zároveň byl v 5. století reformován katechumenát tak, že se celý kryl s dobou postní, což způsobilo, že křest měl být na Západě udělován výhradně o Velikonocích a v době velikonoční. Postní doba se stala blízkou přípravou na křest, což nám zůstalo dodnes.

Díky stručnému přehledu průběhu liturgie křtu během velikonoční vigilie v 8. – 20. století na základě dochovaných liturgických pramenů bylo možné pozorovat její proměnu. Od 9. století je doložena dodnes užívaná křestní formule *Ego te baptizo*, která nahradila předkřestní otázky na víru. Od 11. století ztratila vigilie křestní charakter a křest byl udělován kněžími ve farních kostelech během celého roku. Přesto lze najít v Římských rituálech rubriku doporučující při křtu dospělého člověka zachovat starobylý zvyk a udělovat křest o Velikonocích nebo Letnicích. Začátek velikonoční vigilie byl stále posouván na dřívější dobu, až byla od 12. století do poloviny 20. století vigilie slavena výhradně v sobotu ráno.

Druhá kapitola prezentovala současný průběh křestní liturgie po jejích jednotlivých částech. U každé části byl nejprve popsán její průběh a poté okomentovány texty, které během ní zaznívají. Nejmladší částí je obnova křestních slibů, která byla přidána až v polovině 20. století papežem Piem XII.

Poslední kapitola představila historii modlitby nad křestní vodou a používané žehnací modlitby nad křestním pramenem před a po reformě Druhého vatikánského koncilu. Je možné říct, že od starověku až do reformy byla voda vnímána jako stvoření obsahující zlé mocnosti a proto byla exorcizována. Z liturgických knih plyne, že celou dobu žehnání vody se ve formulaci objevuje pouze zmínka o Duchu, který se vznášel nad prvotními vodami. Zajímavým zjištěním při srovnání modliteb bylo, že odkaz na klíčovou událost – přechod Abrahámových synů Rudým mořem, byl do modlitby přidán až po koncilní reformě.

PRAMENY

ANDRIEU Michel, *Le pontifical romain au moyen-age: Tome II, Le pontifical de la curie romaine ai XIIIe siecle*, Citta del Vaticano: Biblioteca Apostolica Vaticana, 1940.

ANDRIEU Michel, ed., *Les ordines romani II. Ordo romanus XI*, Louvain: Spicilegium sacrum Lovaniense, 1971.

Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih), český ekumenický překlad, Praha: Česká biblická společnost, 2001.

Český misál, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2015.

DESHUSSES Jean, ed., *Le Sacramentaire Grégorien (GrH): Ses Principales Formes d'Aprés Les Plus Anciens Manuscrits*, Fribourg: Spicilegium Friburgense, 1992.

Dokumenty II. vatikánského koncilu, Praha: Zvon, 1995.

DUMAS Antoine, ed., *Liber sacramentorum gellonensis: textus*. Turnholti: Typographi Brepols editores Pontificii, 1981.

EIZENHÖFER Leo, Petrus SIFFRIN, Leo Cunibert MOHLBERG, ed., *Sacramentarium Veronense*, Roma: Casa editrice Herder, 1966.

HIPPOLYT ŘÍMSKÝ, Apoštolská tradice, Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2000.

Katechismus katolické církve, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002.

Kodex kanonického práva, Praha: Zvon-České katolické nakladatelství, 1994.

Kompendium katechismu katolické církve, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006.

KONGREGACE PRO BOHOSLUŽBU A SVÁTOSTI, *Příprava na velikonoční svátky a jejich slavení*, Praha: Sekretariát České biskupské konference, 2001.

KONGREGACE PRO NAUKU VÍRY, „Odpovědi na otázky týkající se platnosti uděleného křtu formulí: „My tě křtíme ve jménu Otce i Syna i Ducha Svatého““, https://www.liturgie.cz/shared/clanky/102/2020_CDF-krestni-formule_CZ.pdf [zveřejněno 24.6.2020, cit. 31.1.2023].

Křestní obřady, Praha: Karmelitánské nakladatelství, 2020.

MOHLBERG Leo Cunibert, Leo EIZENHÖFER, Petrus SIFFRIN, ed., *Liber Sacramentorum Romanae Aeclesiae Ordinis Anni Circuli*, Roma: Herder, 1981.

Missale Romanum: ex decreto sacrosancti oecumenici Concilii vaticani II instauratum auctoritate Pauli pp. VI promulgatum Ioannis Pauli pp. II cura recognitum, Citta del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 2002.

Missale Romanum: ex decreto sacrosancti concilii tridentini restitutum Pii V. Pont. Max. iussu editum, Venetiis: apud Ioannem Variscum, et haeredes Bartholomaei Faletti, socios, 1570.

Missale Romanum: ex decreto sacrosancti concilii tridentini restitutum summorum pontificum cura recognitum, Novi eboraci: Benzinger Brothers, 1962.

Ordo initiationis christianae adultorum: Rituale Romanum ex decreto sacrosancti oecumenici concilii Vaticani II instauratum auctoritate Pauli pp. VI promulgatum, Citta del Vaticano: Typis Polyglottis Vaticanis, 1972.

Rituale romanum: Pauli V pontificis maximi jussum editum aliorumque pontificum cura recognitum atque auctoritate ssmi d. n. Pii papae XI ad normam codici juris canonici accommodatum, Ratisbonae: Friderich Pustet, 1925.

SCHALLER Marian, ed., *Římský misál*, Praha: Dědictví Svatojánské, 1931.

Uvedení do křesťanského života, Praha: Katolický týdeník, 2018.

VOGEL Cyrille, Reinhard ELZE a Michel ANDRIEU, *Le pontifical romano-germanique du dixeme siecle: le texte. II (NN. XCIX-CCLVIII)*, Citta del Vaticano: Biblioteca Apostolica Vaticana, 1963.

LITERATURA

ADAM Adolf, *Liturgický rok: Historický vývoj a současná praxe*, Praha: Vyšehrad, 1998.

ADAM Adolf, *Liturgika: křesťanská bohoslužba a její vývoj*, Praha: Vyšehrad, 2001.

BENEDIKT XVI., *Ježíš Nazaretský*, Brno: Barrister&Principal, 2011.

FERGUSON Everett, *Baptism in the early church: history, theology, and liturgy in the first five centuries*, Grand Rapids, Mich.: William B. Eerdmans Publishing Company, 2009.

GEORGE Augustin, Pierre GRELOT, Jacques GUILLET, Marc-François LACAN a Xavier LÉON-DUFOUR, *Slovník biblické teologie*, Řím: Křesťanská akademie, 1991.

CHALUPA Petr, „Biblické základy modlitby pro žehnání křestní vody,“ *Cesty katecheze: Revue pro katechetiku a náboženskou pedagogiku* 3, č. 1 (2011): 6–8.

JOHNSON Maxwell E., *The Rites of Christian Initiation: Their Evolution and Interpretation*, Collegeville, Minnesota: Liturgical Press, 2007.

KOPEČEK Pavel, *Fundamentální liturgika: křesťanské slavení: teologie, historie a pastore*, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2020.

KOPEČEK Pavel, *Speciální liturgika: Mysterium Christi v obřadech církve: historie, teologie, pastore*, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2022.

KULBACKI Piotr, „The Memory of Baptism in the Introductory Rites of the Holy Mass,“ *Roczniki Teologiczne* 62, č. 8 (2015): 57–70.

KUNETKA František, *Úvod do liturgie svátostí*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001.

KUNETKA František, „Velikonoční vigilie: poznámky i podněty,“ *Studia theologica* 21, č. 3 (2019): 85–112.

MAZZITELLI Francesco, *Urget unda flammam: Il significato battesimale del cero pasquale*, Roma: Centro Liturgico Vincenziano, 2020.

RIGHETTI Mario, *Manuale di storia liturgica: Vol. II, L'anno liturgico , il breviario*, Milano: Ancora, 2005.

RIGHETTI Mario, *Manuale di storia liturgica: Vol. IV I sacramenti. I sacramentali*, Milano: Ancora, 2005.

ROSSO Stefano, *Il segno del tempo nella liturgia*, Torino: Elledici, 2002.

SPINKS Bryan Douglas, *Early and medieval rituals and theologies of baptism: from the new testament to the council of trent*, Burlington, VT: Ashgate Pub., 2006.

STENZEL Alois, *Die Taufe. Eine genetische Erklärung der Taufliturgie*, Innsbruck: Felizian Rauch, 1958.

TICHÝ Radek, *Exultet: Historie a liturgie velikonočního chvalo zpěvu*, Praha: Krystal OP, 2018.

TICHÝ Radek, Petr SOUKAL, *Křest, biřmování, eucharistie: rozpravy o liturgii I*, Praha: Krystal OP, 2020.

VASSEUR Clara, *Die reiche Symbolik der Osterkerze*, Beuron: Beuroner Kunstverlag, 2007.

WALSH Liam G., *Sacraments of initiation: a theology of rite, word, and life*, Chicago: Hillenbrand Books, 2013.

WATTS Alan W., *Mýtus a rituál v křesťanství*, Praha: Nakladatelství Tomáše Janečka, 1995.

WINKLER Gabriele, „La benedizione dell'acqua nelle liturgie orientali,“ *Concilium* 21, č. 2 (1985): 81–92.

WHITAKER Edward Charles, Maxwell E. JOHNSON, ed., *Documents of baptismal liturgy*, Collegeville, Minnesota: Liturgical Press, 2003.

SEZNAM ZKRATEK

- Ef List svatého apoštola Pavla Efezanům, Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih)
- Gn První kniha Mojžíšova (*Genesis*), tamtéž
- Iz Kniha proroka Izaiáše, tamtéž
- Jan Evangelium podle Jana, tamtéž
- Kol List svatého apoštola Pavla Kolosanům, tamtéž
- Lk Evangelium podle Lukáše, tamtéž
- Mk Evangelium podle Marka, tamtéž
- Mt Evangelium podle Matouše, tamtéž
- Řím List svatého apoštola Pavla Římanům, tamtéž
- Ž Žalmy, tamtéž
- Žid List Židům, tamtéž
- 1 Jan První list Janův, tamtéž
- 1 Petr První list Petřův, tamtéž
- 1 Tim První list svatého apoštola Pavla Timotejovi, tamtéž
- 2 Kor Druhý list svatého apoštola Pavla Korint’anům, tamtéž
-
- cit. citováno
- č. číslo
- čl. článek
- ed. editor
- kán. kánon
- LG věroučná konstituce o církvi *Lumen gentium*, Dokumenty II. vatikánského koncilu, Praha: Zvon, 1995
- s. strana
- SC konstituce o posvátné liturgii *Sacrosanctum Concilium*, Dokumenty II. vatikánského koncilu, Praha: Zvon, 1995
- srov. srovnej
- tzv. takzvaný

ANOTACE

Jméno a příjmení autora: Bc. Václav Slivka

Název práce: Křestní liturgie v obřadech Veliké noci

Typ práce: Diplomová

Instituce: Katedra liturgické teologie CMTF UP v Olomouci

Vedoucí práce: doc. Ing. Pavel Kopeček, Th.D.

Abstrakt: Diplomová práce se věnuje třetí části velikonoční vigilie, jíž je křestní liturgie. Nejdříve je pojednáno o historickém spojení křtu a velikonoční vigilie v římské tradici. V téže kapitole je představen vývoj liturgie křtu během Veliké noci v období od 8. do 20. století na základě popisu ve vybraných dobových liturgických pramenech. Následně je popsán současný průběh křestní liturgie za předpokladu křtu dospělého člověka. Poslední část se věnuje eulogické modlitbě nad křestní vodou a to jak její historii, tak také formuli používané před a po Druhém vatikánském koncilu.

Klíčová slova: křestní liturgie, velikonoční vigilie, modlitba nad křestní vodou

Počet stran: 68

SUMMARY

Title: Baptismal Liturgy during the Celebration of the Easter Vigil

Abstrakt: The thesis focuses on the third part of the Easter Vigil, which is the baptismal liturgy. First, the historical connection between baptism and the Easter Vigil in the Roman tradition is discussed. In the same chapter, the development of the liturgy of baptism during Easter from the eighth to the twentieth century is presented, based on descriptions in selected contemporary liturgical sources. Subsequently, the contemporary course of the baptismal liturgy assuming adult baptism is described. The last section is devoted to the eulogistic prayer over the baptismal water, both its history and the formula used before and after the Second Vatican Council.

Key words: Baptismal liturgy, Easter vigil, Blessing of Baptismal Water

MODLITBA K ŽEHNÁNÍ VODY PŘI VIGILII DLE ŘÍMSKÉHO MISÁLU

Benedictio aquæ baptismalis

Deinde sacerdos benedicet aquam baptismalem, dicens, extensis manibus, hanc orationem:

Deus, qui invisibili poténtia per sacramentórum signa mirábilem operáris effectum, et creatúram aquæ multis modis præparásti, ut baptísmi grátiam demonstráret; Deus, cuius Spíritus super aquas inter ipsa mundi primórdia ferebátur, ut iam tunc virtútem sanctificándi aquárum natúra concíperet; Deus, qui regeneratiónis spéciem in ipsa dilúvii effusióne signásti, ut uníus eiusdémque eleménti mystério et finis esset vítiis et orígo virtútum; Deus, qui Abrahæ filios per Mare Rubrum sicco vestígio transíre fecísti, ut plebs, a Pharaónis servitúte liberáta, pópulum baptizatórum præfiguráret; Deus, cuius Fílius, in aqua Iordánis a Ioánne baptizátus, Sancto Spírítu est inúctus, et, in cruce pendens, una cum ságuine aquam de látere suo prodúxit, ac, post resurrectiónem suam, discípulis iussit: Ite, docéte omnes gentes, baptizántes eos in

Svěcení vody

Potom kněz světí křestní vodu. S rozepjatýma rukama říká následující modlitbu:

Všemohoucí, věčný Bože, tvá neviditelná moc působí, že svátosti jsou viditelným znamením tvé milosti. Stvořil jsi vodu a při různých příležitostech jsi ukazoval, že její účinky naznačují náš křest. Už na počátku, když se tvůj Duch vznášel nad vodami, vložil jsi, Bože, do vody život a požehnání. A když jsi v přívalech potopy zničil hřích, stala se voda znamením nové spravedlnosti a nového života. Když jsi převáděl svůj lid z egyptského otroctví Rudým mořem, myslel jsi na ty, kdo budou pokřtěni. A když byl tvůj Syn pokřtěn vodou Jordánu, pomazal jsi ho Duchem svatým; když visel na kříži, vytryskla z jeho probodeného srdce krev a voda, a když vstal z mrtvých, dal učedníkům příkázání: Jděte a učte všechny národy a křtěte je ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého. Shlédni tedy, Bože, na svou církev a otevři jí pramen vody,

nómine Patris, et Fílii, et Spíritus Sancti: respice in fáciem Ecclésiæ tuæ, eíque dignáre fontem baptísmatis aperíre. Sumat hæc aqua Unigéniti tui grátiam de Spíritu Sancto, ut homo, ad imáginem tuam cónditus, sacraménto baptísmatis a cunctis squalóribus vetustátis ablútus, in novam infántiam ex aqua et Spíritu Sancto resúrgere meréatur.

Et immittens, pro opportunitate, cereum paschalem in aquam semel vel ter, prosequitur:

Descéndat, quæsumus, Dómine, in hanc plenitúdinem fontis per Fílium tuum virtus Spíritus Sancti,

et tenens cereum in aqua prosequitur:

ut omnes, cum Christo consepúlti per baptísmum in mortem, ad vitam cum ipso resúrgant. Qui tecum vivit et regnat in unitáte Spíritus Sancti, Deus, per ómnia sæcula sæculórum. **R.** Amen.

tryskající do života věčného. Kéž tvůj svatý Duch učíní tuto vodu znamením milosti tvého jednorozeného Syna: Ať svátost křtu smyje všechno staré a špatné, aby člověk, stvořený k tvému obrazu, povstal z vody a z Ducha svatého k účasti na tvém životě.

Kněz ponoří, pokud uzná za vhodné, paškál do vody – jednou nebo třikrát – a pokračuje:

Prosíme tě, Bože: Ať skrze tvého Syna sestoupí do tohoto křestního pramene síla Ducha svatého,

Drží paškál ve vodě a pokračuje:

aby všichni, kdo budou ve křtu spolu s Kristem pohřbeni, ve křtu s ním také vstali ze smrti k životu. Neboť on s tebou žije a kraluje na věky věků. **O:** Amen.